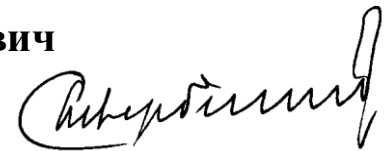

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Вербенський Михайло Георгійович

УДК 343.9.02

**ТРАНСНАЦІОНАЛЬНА ЗЛОЧИННІСТЬ:
КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Дніпропетровськ–2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України.

Науковий консультант –

доктор юридичних наук, професор

Негодченко Олександр Володимирович,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
ректор.

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор,

академік Національної академії правових наук України

Костенко Олександр Миколайович,

Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України,

завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою;

доктор юридичних наук, професор

Мельник Микола Іванович,

Верховний Суд України,

керівник служби Голови Верховного Суду України;

доктор юридичних наук, професор

Ємельянов В'ячеслав Павлович,

Юридичний інститут Східноєвропейського

університету економіки і менеджменту,

завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін.

Захист відбудеться "_____" _____ 2010 р. о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.727.02 у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 49005, м. Дніпропетровськ, просп. Гагаріна, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпропетровськ, 49005, просп. Гагаріна, 26).

Автореферат розісланий "_____" _____ 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.М. Школа

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Найважливішими умовами розбудови України як правової держави є завершення реформування системи кримінальної юстиції, приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних стандартів, що відбуваються в перехідний період до ринкових відносин, який характеризується тривалою економічною кризою, беспрецедентною тінізацією економіки, що спричиняє криміналізацію суспільних відносин. Особливу небезпеку для розбудови молодій державі і формування громадянського суспільства становлять суттєві зміни в структурі злочинності, яка набуває ознак транснаціональної. За даними МВС, на території України у 1997–2009 рр. виявлено 318 організованих груп та злочинних організацій з міжнародними і транснаціональними зв'язками.

На рубежі ХХ–ХХІ ст. державні діячі, представники правоохоронних органів, наукових кіл і правозахисних організацій стали відносити транснаціональну злочинність до найбільших загроз безпеці окремих держав та міжнародному співтовариству. Уражені транснаціональною злочинністю країни повинні об'єднувати зусилля для протидії цьому небезпечному явищу, оскільки вона здійснює системний негативний вплив на економічне, соціальне, політичне й духовне життя суспільства. Більше того, ні державні кордони, ні національні й міжнародні форми соціально-правового контролю практично не створюють перешкод для розвитку та поширенню цього виду злочинності. Злочинні організації саме транснаціонального спрямування на сьогодні домінують у кримінальному середовищі. Вони здійснюють свою злочинну діяльність на території багатьох держав і, отримуючи кримінальні доходи, контролюють величезні фінансові кошти, які можна порівняти з розмірами валового національного продукту деяких розвинутих країн.

Транснаціональна злочинність не є проблемою тільки країн “третього світу” або країн з перехідною економікою, де через слабкий розвиток легального сектору економіки та політичних інститутів держава значною мірою виявляється залежною від діючих на її території кримінальних угруповань, представники яких найчастіше обіймають ключові посади в органах публічної влади. Велику загрозу ця злочинність становить для країн, які традиційно належать до розвинутих, адже саме вона все частіше стає відчутним фактором регулювання суспільних відносин у важливих сферах життєдіяльності суспільства – визначає характер і спрямованість економічних процесів, формує політичну еліту, через корупційні й лобістські механізми створює необхідну їй правову базу, негативно впливає на формування суспільної свідомості, створює й активно впроваджує вироблені свої моральні цінності та підвалини.

Механізм функціонування цих злочинних угруповань передбачає надійні схеми їх захисту від соціального контролю. Він немислимий без ефективних засобів приховування ними своєї злочинної діяльності від правоохоронних органів. Будучи одночасно умовою та одним із напрямів кримінальної діяльності злочинних структур, легалізація кримінальних прибутків набула беспрецедентних масштабів, що не тільки підриває стабільність фінансово-економічних систем багатьох країн, а й створює загрозу безпеці світової економіки.

Зазначені обставини вимагають як від окремих держав, так і від світового співтовариства розробки адекватної наявним загрозам погодженої стратегії запобігання транснаціональній злочинності. Певні кроки в цьому напрямі вже здійснено: прийнято конвенції Ради Європи про відмивання, виявлення, вилучення і конфіскацію доходів від злочинної діяльності (1990 р.) та про кримінальну відповідальність за корупцію (1999 р.), Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000 р.) та інші міжнародні документи. Проте вони не надають підстав вважати проблему протидії організованій злочинності вирішеною.

Залишаються нерозв'язаними чимало теоретичних і практичних проблем щодо розуміння транснаціональної злочинності, визначення кримінологічної характеристики та розробки заходів запобігання їй, що обумовлює необхідність здійснення поглиблених кримінологічних досліджень.

Останніми роками у вітчизняній кримінологічній науці зростає інтерес до вивчення загальнотеоретичних проблем боротьби з транснаціональною злочинністю, досліджуються окремі її прояви в Україні, розглядаються деякі складові механізми функціонування злочинних угруповань, узагальнюється міжнародний досвід співробітництва у боротьбі з цим видом злочинності. Однак, як відзначає більшість вчених і практиків, розробленість цієї проблеми на сьогодні є недостатньою, що характеризується відсутністю предметного уявлення про поняття, сутність та ознаки транснаціональної злочинності, а відтак – не розробленістю стратегії і тактики запобігання їй. Проблема протидії транснаціональній злочинності ускладнюється тим, що вона існує на теренах України впродовж незначного часу, залишаючись переважно латентною. Саме через відсутність фундаментальних теоретичних досліджень, присвячених кримінологічному аналізу транснаціональної злочинності, правоохоронним органам бракує повного бачення науково-обґрунтованих шляхів, дієвих організаційних та правових методів для вжиття ефективних заходів протидії їй у контексті загальної боротьби зі злочинністю.

Практика боротьби з транснаціональною злочинністю свідчить, що її діяльності, спрямованій на отримання надприбутків, протистоять правоохоронні органи, обмежені не тільки матеріальними ресурсами, але й не озброєні сучасними розробками кримінологічної науки щодо запобігання цій злочинності. З урахуванням процесів, що спостерігаються останнім часом у динаміці транснаціональної злочинності, набувають актуальності такі питання, як: соціологічна інтерпретація та вимір цього виду злочинності; функціонування теперішніх різновидів транснаціональної злочинності і прогнозування її нових форм; визначення системи кримінологічних чинників і процесів її легалізації; створення досконалої правової бази та вжиття заходів щодо вчасного відстеження ситуації у цій сфері; діяльність ОВС щодо протидії транснаціональній злочинності та можливості міжнародного співробітництва у сфері запобігання їй.

Необхідність наукового осмислення поставлених питань, актуальних для сучасної теорії та практики боротьби з транснаціональною злочинністю, визначила вибір теми дисертаційного дослідження та його основні напрями. Для ефективного запобігання цьому негативному явищу необхідно глибоко пізнати його сутність, виявити детермінанти виникнення та поширення транснаціональної злочинності на

національних теренах, виробити відповідні заходи її нейтралізації.

Аналіз ступеня розробленості теми свідчить, що вона базується на дослідженнях організованої злочинності, в яких до середини 1980-х рр. переважали іноземні дослідження таких фахівців, як Г. Альбрехт, П. Арлачі, Я. ван Дейк, Р. Кларк, М. Клінард, Д. Крессі, А. Ліндсміт, Т. Мерон, Дж. Мерфі, У. Реклесс, В. Рейсмен, Г. Талезе, В. Тереза, Х. Хесс, Е. Штельтінг та ін. За радянської доби суспільство на теренах України не мало уявлення щодо поширення організованої злочинності. Лише наприкінці 1980-х рр. замовчування факту існування організованої злочинності в СРСР стало неможливим, а отже, розпочався процес усвідомлення гостроти кримінальної ситуації, породженої цим небезпечним явищем.

Найбільш помітний внесок в обґрунтування і теоретичну розробку проблеми організованої злочинності зробили такі відомі російські вчені, як Г.А. Аванесов, А.І. Алексєєв, Ю.М. Антонян, М.М. Бабаєв, Н.І. Ветров, Л.Д. Гаухман, Я.І. Гілінський, І.В. Годунов, В.М. Гриб, А.І. Долгова, О.І. Гуров, І.І. Карпець, Ю.Г. Козлов, В.В. Лунєєв, С.В. Максимов, В.Д. Малков, Г.М. Міньковський, Є.А. Мохов, В.А. Номоконов, В.С. Овчинський, В.В. Панкратов, В.Д. Пахомов, В.А. Плєшаков, Е.Ф. Побегайло, А.Л. Репецька, О.Б. Сахаров та ін.

Проблемам наукової розробки організованої, а в деяких аспектах транснаціональної злочинності приділили увагу такі вітчизняні науковці, як К.В. Антонов, О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, Ф.Г. Бурчак, В.В. Василевич, В.В. Голіна, В.С. Гуславський, Н.О. Гуторова, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, В.П. Ємельянов, В.С. Зеленецький, О.Г. Кальман, Р.А. Калюжний, Н.С. Карпов, Я.Ю. Кондратьєв, О.М. Костенко, М.В. Корнієнко, О.М. Литвак, В.Г. Лихолоб, О.А. Мартиненко, М.І. Мельник, О.В. Негодченко, Г.П. Пожидаєв, Е.В. Расюк, О.Я. Світлов, Є.Д. Скулиш, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, І.В. Пшеничний, В.М. Трубников, В.Ф. Ущাপовський, Ю.Е. Черкасов, В.І. Шакун, Б.Д. Яровий та інші вчені.

Результати досліджень зазначених авторів заклали наукову основу для розуміння феномена транснаціональної злочинності. Разом з тим, остання швидко набуває глобальних масштабів, тому для обрання ефективних методів боротьби з нею необхідні глибокі та різнопланові дослідження. Невирішені проблеми запобігання транснаціональній злочинності обумовлюють необхідність розробки, на основі наявних наукових напрацювань, оптимальних шляхів руйнування її підґрунтя і тим самим скорочення масштабів та ступеня суспільної небезпеки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження ґрунтується на: Комплексній програмі профілактики правопорушень на 2007–2009 рр. (затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 20.12.2006 № 1767); Концепції реформування кримінальної юстиції України (затв. Указом Президента України від 08.04.2008 № 311); Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку ХХІ ст., схваленої Координаційним бюро з проблем кримінології Академії правових наук України (березень 2002 р.); наказі МВС України “Про затвердження пріоритетних напрямків наукових та дисертаційних досліджень, які потребують першочергової розробки і впровадження у практичну діяльність органів внутрішніх справ на період 2004–2009 рр.” від 05.07.2004 № 755; плані наукових досліджень Дніпропетровського державного університету

внутрішніх справ на 2010 рр.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Юридичної академії МВС України (нині – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ) 31 січня 2005 р. (протокол № 5), розглянута та схвалена Академією правових наук України (Перелік тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права за 2005 рік, с. 91).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є створення на засадах теоретичних положень кримінологічного аналізу суспільних процесів та відносин цілісної теорії сутності та змісту транснаціональної злочинності, її кримінологічної характеристики та детермінант, а також розробка на цьому підґрунті заходів запобігання вказаному виду злочинності в Україні.

Досягненню цієї мети підпорядковується вирішення таких завдань:

- визначити поняття транснаціональної злочинності та інших, пов'язаних з нею, кримінологічних категорій;
- уточнити зміст, ознаки та структуру сучасної транснаціональної злочинності;
- з'ясувати сутність теоретико-правових досліджень транснаціональної злочинності як соціального феномену;
- надати кримінологічну характеристику злочинів, що утворюють ядро транснаціональної злочинності;
- проаналізувати етапи виникнення та розвиток транснаціональної злочинності за часів незалежності України;
- вивчити загальні кримінологічні показники економічних злочинів, торгівлі людьми, незаконного обігу наркотичних засобів та інших суспільно небезпечних діянь, що складають транснаціональну злочинність;
- встановити детермінанти транснаціональної злочинності;
- з'ясувати кримінологічну характеристику осіб, діяльність яких пов'язана з транснаціональною злочинністю;
- визначити систему суб'єктів та правові засади запобігання транснаціональній злочинності;
- розкрити кримінально-правові та кримінологічні засади міжнародного співробітництва ОВС як суб'єктів протидії транснаціональній злочинності;
- виробити конкретні пропозиції щодо вдосконалення законодавчої і нормативно-правової бази з досліджуваних питань та вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання транснаціональній злочинності з урахуванням досвіду країн Європи.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що зумовили виникнення та існування транснаціональної злочинності в Україні.

Предмет дослідження становлять теоретико-методологічні засади кримінологічного пізнання транснаціональної злочинності та протидії їй в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження постають сучасні положення теорії наукового пізнання соціальних і правових явищ. У дослідженні застосовувались загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема, діалектичний метод забезпечив комплексний підхід при дослідженні усіх ключових проблем теми (розділи 1–6); системно-структурний метод дозволив дослідити

транснаціональну злочинність та її запобігання як цілісну проблему в рамках усієї роботи; за допомогою історико-правового методу вивчено етапи виникнення транснаціональної злочинності в країні (підрозділи 1.1–1.3, 2.1, 3.1, 4.1); порівняльно-правовий метод використовувався при аналізі вітчизняного кримінологічного досвіду та відповідних здобутків інших країн (підрозділи 1.1–1.3); формально-логічний метод надав змогу дослідити поняття, зміст і структуру транснаціональної злочинності (підрозділи 1.2, 2.1, 3.1, 4.1); формально-догматичний метод – здійснити аналіз національного, іноземного та міжнародного законодавства щодо протидії транснаціональній злочинності (підрозділи 1.1, 5.1, 5.2, 5.3); статистичний метод став у нагоді для визначення загальних кримінологічних показників транснаціональних злочинів (2.1, 3.1, 4.1); соціологічні методи: опитування, анкетування, експертні оцінки використовувалися протягом всього дослідження (підрозділи 1.1–1.3, 2.1–2.3, 3.1–3.3, 4.1–4.3), контент-аналіз документів (підрозділи 5.1–5.3, 6.1, 6.2).

Емпіричну основу дисертаційного дослідження становить вивчення й використання різноманітних джерел: наукових публікацій (монографії, підручники, коментарі); авторефератів дисертацій; слідчої, судової і прокурорської практики, статистичної звітності та аналітичних матеріалів (1991–2010 рр.) Державної судової адміністрації України, Верховного Суду України, Робочого апарату Укрбюро Інтерполу, ГУБОЗ МВС України, департаментів і служб МВС України, а також підрозділів ГУМВС, УМВС України в областях, які здійснюють боротьбу з транснаціональною злочинністю; узагальнення результатів анкетування 1175 працівників органів внутрішніх справ, що охоплюють усі регіони України.

Автором використано особистий 35-річний досвід роботи в територіальних підрозділах, а також управлінської діяльності на керівних посадах в МВС України, в процесі якої дисертант спостерігав, вивчав, аналізував та впроваджував у практику власні ідеї боротьби зі злочинністю, зокрема транснаціональною.

Комплексність дослідження зумовила використання кримінального та іншого законодавства України, колишнього СРСР, зарубіжних країн, а також актів міжнародного кримінального права.

Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законах України, нормативно-правових актах Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, національному та міжнародному праві, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актах, що постають правовою базою протидії транснаціональній злочинності, взаємодії органів державної влади, правоохоронних органів, міжнародних інституцій у сфері протидії злочинності.

Інформаційну базу дослідження становлять також політична, правова публіцистика, довідкові видання і статистичні матеріали. У процесі підготовки дисертації поряд з роботами з кримінології використовувалась філософська, соціологічна, кримінально-правова, кримінально-процесуальна, криміналістична та інша література за темою дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в застосуванні авторського підходу до дослідження та вирішення теоретичних та прикладних проблем розробки

засад протидії транснаціональній злочинності в Україні і визначається тим, що дисертація є першим у вітчизняній кримінологічній науці комплексним дослідженням цієї проблематики на рівні монографічної роботи. На підставі проведеного дослідження сформульовано нове вирішення наукової проблеми щодо протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні, запропоноване особисто здобувачем. Науковою новизною відзначаються такі положення:

вперше:

- досліджено витоки та генезис кримінологічних поглядів на підґрунтя виникнення й розвитку транснаціональної злочинності як соціально-правового феномена у світовому та вітчизняному вимірах, зокрема за часів незалежності України;

- на основі наукових досліджень, аналітичних матеріалів правоохоронних органів, а також експертних оцінок встановлено, що з урахуванням геополітичних, міжнародних, історичних, національних та інших особливостей українського суспільства, сегмент національної злочинності у світовій транснаціональній злочинності збільшується;

- на основі аналізу законодавства, кримінологічної теорії та правозастосовної практики протидії транснаціональній злочинності, вивчення наукової бази розроблено авторське поняття транснаціональної злочинності;

- розроблено теоретичне поняття транснаціонального злочину, його ознаки, а також роль і значення для кримінально-правової та кримінологічної доктрини, залежно від наявності відповідних кримінально-правових заборон у національному законодавстві України, а також у законодавстві не менш як ще однієї країни, під юрисдикцію якої підпадає такий злочин;

- створено сучасну теоретичну модель класифікації транснаціональних злочинів залежно від криміналізації відповідних суспільно небезпечних діянь у національному кримінальному законодавстві та міжнародних кримінально-правових актах;

- розроблено кримінологічну характеристику транснаціональних злочинів з урахуванням світових та вітчизняних тенденцій розвитку цього кримінально-правового феномена;

- запропоновано кримінологічну характеристику видів злочинів, що становлять ядро транснаціональної злочинності (злочини у сфері економіки, торгівля людьми, незаконний обіг наркотичних засобів тощо) з огляду на їх кількісно-якісні та інші показники на території України;

- встановлено та проаналізовано домінуючі детермінанти злочинів, що обумовлюють транснаціональну злочинність;

- з'ясовано кримінологічну характеристику осіб, діяльність яких пов'язана з транснаціональною злочинністю;

- обґрунтовано необхідність виділення в Особливій частині кримінології окремого розділу з кримінологічної характеристики транснаціональної злочинності та запобігання їй;

- досліджено еволюцію правових та організаційних питань, пов'язаних зі структурними, функціональними, технологічними та іншими реформуваннями органів внутрішніх справ щодо підвищення ефективності протидії

транснаціональній злочинності;

- вироблено конкретні пропозиції щодо вдосконалення національної законодавчої і нормативно-правової бази, рекомендації щодо змін та доповнень до міжнародно-правових актів, спрямованих на протидію транснаціональній злочинності;
- розроблено пропозиції щодо вдосконалення правової бази діяльності органів внутрішніх справ у запобіганні транснаціональній злочинності з урахуванням досвіду міжнародних поліцейських установ країн Європи та Америки;
- запропоновано та обґрунтовано доцільність розробки вдосконаленої моделі протидії транснаціональній організованій злочинності, що ґрунтується на сучасних передових інформаційних технологіях боротьби з організованою злочинністю.

удосконалено:

- на основі аналізу законодавства та кримінологічної теорії підходи щодо визначення ключових категорій злочинності, зокрема організованої і транснаціональної;
- систему та структуру елементів, що визначають конфігурацію, сукупність чинників та їх взаємодію як системи суб'єктів запобігання транснаціональній злочинності.

дістало подальший розвиток:

- вчення про систему суб'єктів та правові засади запобігання транснаціональній злочинності, їх класифікацію, структуру, субординацію, статус та компетенцію, зокрема особливу увагу приділено відповідним службам і підрозділам органів внутрішніх справ;
- підходи щодо з'ясування кримінально-правових та кримінологічних засад міжнародного співробітництва органів внутрішніх справ як суб'єктів державного управління у протидії транснаціональній злочинності;
- теоретичні погляди відносно періодизації генези організованої і транснаціональної злочинності на території України;
- загальні теоретичні підходи щодо дослідження теоретико-правової проблеми розвитку транснаціональної злочинності в кримінологічній науці;
- визначення підходів щодо запровадження системи заходів запобігання транснаціональній злочинності в Україні.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані у:

- науково-дослідній сфері – основні положення та висновки дисертації становлять основу для подальшої розробки методологічних, правових та організаційних засад протидії транснаціональній злочинності в Україні (акт впровадження в науково-дослідну діяльність Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 19.01.2010);
- правотворчості – висновки, пропозиції та рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні, використані при підготовці низки законопроектів та законодавчих актів з питань протидії транснаціональній злочинності (акт впровадження в законотворчу діяльність Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 02.03.2010 р.);
- правозастосовній діяльності – автор використовував результати

дослідження для підвищення ефективності запобігання транснаціональній злочинності службами та підрозділами органів внутрішніх справ, перебуваючи на керівних посадах у Міністерстві внутрішніх справ України (акт впровадження Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю МВС України від 10.02.2010 та ін.);

– навчальному процесі – матеріали дисертації використовуються у викладанні кримінології, кримінального права, відповідних спецкурсів з цих дисциплін та при підготовці підручників, посібників, курсів лекцій та іншого науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу в системі галузевої освіти МВС України та вищих навчальних закладах, що здійснюють підготовку юристів (акт впровадження Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ від 11.02.2010).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, з використанням останніх досягнень кримінологічної науки. У працях, опублікованих у співавторстві, власні теоретичні розробки дисертанта становлять половину їх змісту. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих робіт, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційного дослідження обговорено на засіданнях та міжкафедральних семінарах кафедри кримінального права та кримінології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, а також на міжнародних науково-практичних конференціях: “Конституційні гарантії захисту людини у сфері правоохоронної діяльності” (м. Дніпропетровськ, 1999 р.), “Новий кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення” (м. Харків, 2001 р.), “Світовий досвід підготовки поліцейських та його впровадження в Україні” (м. Дніпропетровськ, 2006 р.), “Міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів” (м. Дніпропетровськ, 2006 р.), “Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у сучасних умовах (м. Дніпропетровськ, 2007 р.)”, “Міжнародне співробітництво правоохоронних органів у попередженні та боротьбі з транснаціональною злочинністю” (м. Кишинів, 2009 р.), “Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю” (м. Київ, 2010 р.), “Актуальні питання запобігання і протидії торгівлі людьми” (м. Київ, 2010 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені у 2 монографіях, 3 навчальних посібниках, 27 наукових статтях, опублікованих у виданнях, визначених ВАК України як фахові з юридичних наук, та 9 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації зумовлена логікою, метою і предметом дослідження. Робота складається зі вступу, шести розділів, які об’єднують 18 підрозділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 460 сторінок, з яких: основний зміст – 403 сторінки, додатки – 11 сторінок, список використаних джерел (434 найменування) – 46 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано його методологію, виокремлено наукову новизну основних положень, які виносяться на захист, розкрито науково-практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію результатів дослідження.

Розділ 1. “Транснаціональна злочинність як об'єкт кримінологічного дослідження” включає три підрозділи, у яких охарактеризовано основні положення щодо транснаціональної злочинності у кримінології, методологію пізнання цієї злочинності, її природу, а також поняття та основні ознаки.

У підрозділі 1.1. *“Теоретико-правові дослідження транснаціональної злочинності як соціального феномена”* для визначення сутності транснаціональної злочинності з'ясовано генезу поняття злочинності в кримінології як методологічно похідного для дослідження ланцюга: “злочинність” – “організована злочинність” – “транснаціональна злочинність”, оскільки злочинність як ключова категорія кримінологічної теорії, її субстрат, зумовлює розвиток теоретичних, методологічних, методичних, практичних та інших підходів вивчення її характеристик, ознак, форм, проявів, детермінантів і системи запобігання. У роботі проаналізовано розвиток вчення про злочинність у кримінології та її дуалістичне визначення: перше – феноменальне, друге – предметно-сутнісне, що є неврахуванням діалектичного положення співвідношення явища та його сутності.

Узагальнено внесок вітчизняних і зарубіжних кримінологів у розробку проблем організованої злочинності та процес зародження паростків транснаціональної злочинності у надрах тіньової економіки СРСР, а також фактори, що сприяли цьому. Відстежується зміст поняття “транснаціональний” як пов'язаний з кількома країнами. Розглянуто співвідношення транснаціональної та міжнародної злочинності.

Досліджено діяльність міжнародних інституцій, зокрема ООН, яка протягом майже 25 років приділяла увагу питанню небезпеки транснаціональної злочинності, що втілилось у прийнятті 2000 р. фундаментальної Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Аналізуються відповідні її положення щодо ознак злочину транснаціонального характеру: 1) вчинений у більш як одній державі; 2) вчинений в одній державі, але істотна частина його підготовки, планування, керівництва або контролю має місце в іншій державі; 3) вчинений в одній державі, але за участю організованої злочинної групи, яка здійснює злочинну діяльність у більш як одній державі; 4) вчинений в одній державі, але його істотні наслідки мають місце в іншій державі. Отже, це дає підстави для висновку, що транснаціональна злочинність: має високоорганізований характер; формується протягом тривалого часу; виникає завдяки нестабільним політичним, економічним або соціальним процесам у країні; виходить за межі однієї держави.

Дисертант вважає, що в Україні недооцінюється ступінь загрози транснаціональної злочинності, що являє собою не “традиційну” форму

організованої злочинності, а суттєво новий її різновид, який загрожує стабільності цілих держав, перешкоджає їхньому економічному розвитку, підриває демократичні інститути. За низкою ознак вона збігається із загальними характеристиками організованої злочинності, проте має глобальний масштаб операцій та перехід злочинної діяльності через національні кордони, про що свідчить відкриття нових ринків криміналітету на європейських теренах.

Транснаціональна злочинність здатна пристосовувати у своїх інтересах зміни ситуації в будь-якій країні, використовувати розбіжності в міжнародній кооперації правоохоронної юрисдикції. Злочинні організації, що її утворюють, охоплюють широкий спектр кримінальної діяльності. У дослідженнях вказаної злочинності для з'ясування їх сутності, еволюції і масштабності пропонується здійснювати аналіз за кількома критеріями: структурою; основними сферами злочинної діяльності; регіонами розповсюдження злочинної діяльності.

Транснаціональна злочинна діяльність визнана найбільш раціональною й професійною частиною кримінальної поведінки, одним із найвищих рівнів кримінальної еволюції, оскільки для неї найбільш характерним є прагнення звести до мінімуму можливий ризик і отримати максимальні прибутки, які направляються каналами світової фінансової системи й укриваються в офшорних зонах і центрах банківської діяльності з відносно м'яким регулюванням.

Розмежування понять “міжнародна злочинність” і “транснаціональна злочинність” доцільно здійснювати за суб'єктами транснаціональної злочинної діяльності, їх масштабами і ступенем організованості. Останню характеризує отримання надприбутків, широкомасштабна злочинна діяльність на території кількох країн.

Зазначені характеристики обумовлюють масштабне проникнення представників криміналітету до органів влади й управління держави, призводить до їх залучення до злочинної діяльності, коли останні стають її провідниками й активно ухиляються від боротьби з нею. При цьому злочинці є захищеними від будь-яких видів контролю, оскільки держава, покликана його здійснювати, навпаки, спрямовує свої зусилля на забезпечення безпеки злочинної діяльності.

Насильство й корупція використовуються злочинними організаціями для швидкого вирішення специфічних проблем. Рівень насильства може варіюватися, але в кожному випадку насильство є принциповим, контролюючим інструментом у досягненні їхніх прагматичних цілей. Транснаціональна злочинність корумпує іноземних посадових осіб з метою одержання можливості вести економічну діяльність у певній країні або одержувати незаслужену перевагу. Така корупція в багатьох регіонах світу стає нормою.

Доведено, що єдиної моделі транснаціональної злочинної організації не існує. Вони розрізняються за формою, розмірами, кваліфікацією, спеціалізацією, регіональністю, ефективно протидіють правоохоронним органам завдяки гнучкості організацій, що входять до певної мережі як рухомі, без жорсткої структури, пірамідальні за побудовою, що ізолює їхніх керівників, зв'язок яких з конкретною злочинною діяльністю важко довести. Прикриттям їхньої діяльності є проникнення у легальну підприємницьку діяльність та набуття офіційного вигляду.

Як показує практика, ці угруповання все частіше утворюють стратегічні союзи, що посилює їх співпрацю. Відбувається їх спеціалізація, структуризація та розподіл функціональних обов'язків. Простежується зростання масштабів діяльності транснаціональних злочинних організацій африканського, азіатського континентів та країн колишнього СРСР.

Зроблено узагальнення, що транснаціональна злочинність у кримінології характеризується такими ознаками, як: сукупність вчинених за визначений період злочинів та осіб, які їх вчинили; високий ступінь організованості; сімейна або етнічна основа, що дозволяє вирішувати проблеми резерву; дисципліна в організації; наявність зв'язків зі злочинними організаціями в інших країнах; прагнення досягнення й захисту корпоративних інтересів; швидка адаптація до посилення впливу на неї правоохоронних органів; заподіяння шкоди двом або більше державам чи інтересам юридичних або фізичних осіб двох чи більше держав; здійснення діяльності, відповідальність за яку передбачена в міжнародних актах або нормах національного кримінального законодавства.

Таким чином, транснаціональну організовану злочинність визначено як системне функціонування злочинних організацій і співтовариств, що мають розгалужену мережу філій в інших країнах, які використовують міжнародні зв'язки для постійного здійснення глобальних незаконних операцій, пов'язаних з переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних ресурсів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або кількох іноземних державах для одержання істотної економічної вигоди, а також для ефективного ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насильства й використання протиріч і прогалин у системах кримінального законодавства та правосуддя різних країн.

У підрозділі 1.2. *“Загальна характеристика злочинів, що складають ядро транснаціональної злочинності”* автор відзначає, що в методологічному плані вивчення кримінологічної характеристики транснаціональної злочинності як виду організованої злочинності себе вичерпало, а отже, для його поглиблення пропонує визначити їй самостійне місце серед інших видів злочинності в Особливій частині кримінології та включити: а) кількісні, просторові, часові та інші показники (рівень, структура, динаміка, масштаби шкоди тощо), що відображають їх місце серед інших видів злочинів, визначають загальні тенденції їх розвитку; б) особливості особи злочинців; в) детермінанти цієї злочинності.

Сьогодні складність з'ясування предмета дослідження обумовлюється тим, що в Україні, інших пострадянських країнах та навіть на рівні ООН не ведеться офіційної статистики щодо транснаціональної злочинності. За експертними оцінками, сьогодні понад 300 угруповань країн близького зарубіжжя мають міжнародні зв'язки, а їх більша частина (70 %) обмежується територією країн СНД.

Сегмент *“української”* злочинності цього виду у світовій транснаціональній злочинності поки що не значним, а отже, ситуація обумовлює вироблення такої державної політики в Україні, яка б передбачала створення надійних перепон для нейтралізації її поширення. Дослідження показує, що в сучасній Україні найбільш

поширеними є такі прояви транснаціональної злочинності: легалізація (відмивання) коштів та іншого майна, отриманих злочинним шляхом; злочинність, пов'язана з торгівлею людьми; незаконний обіг наркотичних засобів.

Водночас вона має свої особливості, зокрема: а) досить “успішне” проникнення в органи державної влади; б) об'єднання зусиль з метою протистояння кримінальному переслідуванню; в) “витіснення” лідерів світового криміналітету з їхніх традиційних ринків у Європі та США; г) орієнтованість на тривалий вивіз за межі країни коштів та іншого майна, отриманих злочинним шляхом.

Тенденція зростання транснаціональної злочинності, характерна для країн світу, небезпечна й для України. Аналіз аналітичних та оперативних матеріалів правоохоронних органів свідчить про зростання в Україні криміналізації економічної сфери. Криміналітет прагне взяти під свій контроль її найбільш важливі напрями: кредитно-фінансовий, зокрема банківський, інвестиційний, паливно-енергетичний, приватизаційний, зовнішньоекономічний та ін. За останні п'ять років кількість злочинів у економічній сфері збільшилася на 68,6 %, і це при її надвисокому рівні латентності. Злочинні угруповання глибше проникають у кредитно-фінансові відносини шляхом створення різноманітних комерційних структур, товариств, банків, страхових компаній, фондів з метою легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, посилення впливу на ключові позиції в економіці.

У господарській сфері криміналітет установив тотальний контроль над комерційною мережею торгівлі. Валютний обіг тіншової економіки становить 8-10 млрд доларів, що є джерелом існування 75 % населення України, 60 % капіталу утримують кримінальні структури, 90 % фірм знаходяться під їх впливом. Отже, громадяни фактично утримують за свій рахунок дві влади – легітимну і кримінальну. Злочинність у сфері економіки, накопичуючи значний капітал, інвестує його не в національну економіку, зокрема промисловість, а переміщує в офшорні зони для відмивання. Згідно з оцінками експертів Всесвітнього банку, з України за кордон вивозиться щороку до 10 млрд доларів, що призводить до втрати важливих для її внутрішнього ринку ресурсів, необхідних для стабілізації економіки і соціальної сфери.

Зазначені фактори формують “тіньову економіку”, домінуючими сегментами якої є: нелегальний експорт капіталів; корупція; нелегальні зовнішньоекономічні операції; неповернення закордонними партнерами коштів за змовою з ними про їх поділ; шахрайська діяльність трастових та інвестиційних компаній, а також фірм і банків.

Певним індикатором транснаціональної злочинності в Україні є так звана торгівля живим товаром – пряме й непряме залучення громадян до проституції, їх вивіз за кордон та продаж у наложниці, нелегальний ввіз, вивіз та експлуатація робочої сили громадян інших країн тощо, а отже, діяльність заборонена на міжнародному рівні Конвенцією ООН, а також кримінальним законодавством України. За інформацією Міжнародної організації з міграції, останніми роками близько 400 тис. наших співвітчизників виїхали в пошуках роботи за кордон, з них понад 100 тис. українських жінок потрапили в тенета ділків секс-індустрії.

Транснаціональні зв'язки злочинних угруповань України з країнами СНД та криміналітетом далекого зарубіжжя використовуються для ввезення в Україну та

транзит через її територію наркотиків і зброї. У сфері незаконного обігу наркотиків діють десятки злочинних груп з транснаціональними зв'язками. Так, поставки опіуму з країн далекого зарубіжжя збільшилися за останні 10 років у десятки тисяч разів. За цей же період кількість осіб, які зловживають наркотиками, зросла в 5 разів. Наркобізнес перетворився на реальну загрозу національній безпеці та становить багатофакторну кримінальну систему, що агресивно впливає на економічне, політичне, духовне життя й генофонд нашої держави.

Останніми роками в СНД з'явилися нові види злочинів, насамперед у фінансово-кредитній сфері: підробка банківських чеків та кредитних карток, випуск і поширення незабезпечених цінних паперів, проведення незаконних операцій з переказу за кордон великих грошових сум, фіктивні банкрутства тощо. За даними Інтерполу, у країнах Західної Європи діють кілька злочинних об'єднань, зайнятих контрабандними поставками з України та інших держав СНД на світовий ринок.

У дослідженнях зарубіжних вчених відзначається, що представники "української мафії" відіграють дедалі більшу роль у світових злочинних співтовариствах. За даними ГУБОЗ МВС України, близько 2 тис. громадян України залучені у такі формування і мають стійкі зв'язки зі злочинними структурами країн СНД, Балтії, США, ФРН, Польщі, Угорщини, Туреччини та інших держав.

У підрозділі 1.3. *"Виникнення і розвиток транснаціональної злочинності за часів незалежності України"* констатовано, що з початку доби незалежності України не було забезпечено стратегічних засад державної політики протидії злочинності. Цей фактор, поєднаний з криміналізацією економічної сфери, розквітом злочинності, рекетом та корупцією, заблокував можливий, керований державою, еволюційний розвиток ринкових перетворень, адже набуття матеріальних благ у злочинний спосіб стало у суспільстві нормою.

В умовах погіршення правопорядку, зростання злочинності суттєво знизилася ефективність діяльності правоохоронних органів, зруйновано систему профілактики правопорушень, криміногенна ситуація характеризувалась зростанням злочинності в Україні. Змінилась сама сутність злочинності, її рівень, структура й динаміка. Якщо в 1990 р. зареєстровано близько 370 тис., то в 2000 р. вже 554 тис. злочинних посягань.

Найбільш небезпечним явищем, що істотно позначається на соціально-економічному розвитку країни, є організована злочинність як попередниця транснаціональних злочинних проявів. У 1991 р. МВС України створило головне міжрегіональне управління по боротьбі з організованою злочинністю. За даними статистики, у 1991 р. в Україні було викрито 275 ОЗГ, члени яких вчинили понад 2,7 тис. злочинів.

У 1993 р. з прийняттям Закону України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю" серед пріоритетних напрямів, зокрема, були визначені знешкодження організованих злочинних груп, насамперед з міжрегіональними, міжнародними зв'язками. Структура цих посягань має тенденцію до збільшення питомої ваги злочинів у фінансово-кредитній, банківській системах, енергетичному комплексі. Аналіз кримінальних та оперативно-розшукових справ показує, що вчинення вбивств на замовлення з метою усунення

конкурентів здійснюється з особливою жорстокістю та застосуванням керованих вибухових пристроїв, підпалів, використанням стрілецької зброї (АР Крим, Одеська, Донецька, Дніпропетровська області та м. Київ).

ОВС протистоять добре озброєні, оснащені сучасною технікою, організовані, законспіровані угруповання з міжнародними кримінальними зв'язками (АР Крим, Москва, Санкт-Петербург). На початку нового тисячоліття міліції загалом вдалося забезпечити стабільність ситуації, закріпити позитивні тенденції в боротьбі зі злочинністю. Зросла роль та результативність роботи українського НЦБ Інтерполу. Проте злочинність, охоплюючи кредитно-банківську сферу, сферу приватизації, паливно-енергетичний комплекс, видобування нафти і газу, гірничодобувну та металургійну галузі, зовнішньоекономічну діяльність, використовуючи відкриті й таємні методи впливу від відвертого насилля до кримінального терору з використанням зброї та вибухівки, поступово виходить за межі національних кордонів.

“Прозорі” кордони перетворюють Україну на плацдарм нелегальної міграції. На цьому тлі великого поширення набуває діяльність транснаціональної злочинності, пов'язана з використанням території України як полігону та транзитного шляху для незаконного обігу наркотиків. Лише впродовж 1991–95 рр. кількість цих злочинів зросла у понад 6 разів. Нелегальна міграція як прибутковий тіньовий бізнес поступово переходить під контроль транснаціональних і місцевих організованих злочинних груп. Прибутки в цій сфері, за оцінками Інтерполу, становлять 3,5 млрд дол. США щорічно.

Рівень злочинності постійно підвищується, хоча Україна за рівнем активності криміналітету поступається багатьом країнам світу. Збільшується кількість злочинів, що вчиняються з використанням вогнепальної зброї. Більшість злочинів (понад 70 %) вчинюються з корисливих мотивів. На початку 1990-х рр. з'являються такі відносно нові кримінальні явища, як вбивства на замовлення, захоплення заручників, викрадення людей з метою шантажу та вимагання.

Дослідження надає підстави дисертанту для виділення певних етапів генези цього небезпечного явища в Україні як найвищого щаблю злочинної діяльності: зародження організованої злочинності (1980–1990); формування організованої злочинності (1990–2000); виникнення паростків транснаціональної організованої злочинності (2000 – дотепер).

Прагнення політичної влади характеризує якісно новий щабель розвитку криміналітету, який з другої половини 1990-х рр. робить спроби проникнення в органи влади з метою сприяння своїм бізнесовим інтересам, доступу до важелів кадрової політики у правоохоронних структурах.

Розділ 2. “Кримінологічна характеристика транснаціональної злочинності у сфері економіки” включає три підрозділи і присвячений кримінологічній характеристиці злочинів у сфері економіки.

У підрозділі 2.1. *“Загальні кримінологічні показники транснаціональних злочинів у сфері економіки”* констатується брак досліджень цієї проблеми та зазначається, що транснаціональна економічна злочинність – це сукупність злочинів, спрямована на систематичне одержання великого прибутку за

допомогою злочинного використання міжнародних економічних відносин. В Україні та країнах СНД найбільш поширеними видами цих злочинів є: легалізація (відмивання) коштів та іншого майна, отриманих злочинним шляхом; фальшування грошей та цінних паперів; хабарництво і корупція в органах державної влади; незаконний автобізнес, а також злочини у фінансово-кредитній сфері, пов'язані з піддробкою банківських чеків і кредитних карток, випуском і поширенням незабезпечених цінних паперів, проведенням незаконних операцій з переказу за кордон великих грошових коштів, контрабанда валюти, ювелірних виробів, історичних і культурних цінностей, що легко конвертуються.

За даними МВФ, щорічно у світі відмивається від 500 млрд до 1,5 трлн доларів США, що становить 5 % світового валового продукту. Отже, в умовах кризи національної економіки і розвитку інтеграції з міжнародними установами в Україні гостро постає питання про протидію легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом. Легалізація (відмивання) грошових коштів, одержаних злочинним шляхом, належить до тяжких злочинів, небезпека яких полягає в тому, що при невідпрацьованих механізмах приватизації і роздержавлення злочинні структури стають власниками основного обсягу матеріальних цінностей та з розвитком внутрішніх організаційних структур все цільніше вбудовуються у злочинні міжнародні організації. Тому стратегічним напрямом у боротьбі з цією злочинністю є підірив її економічного підґрунтя, створення системи правових та інших заходів щодо виявлення та ліквідації каналів легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

Україна є учасником основних міжнародно-правових актів, зокрема, Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Ратифікувавши ці документи, Україна визнала їх складовою національного законодавства.

Аналіз показує, що зовні законний бізнес у країнах близького зарубіжжя нерідко слугує прикриттям великомасштабних протиправних угод, пов'язаних з контрабандою сировини, безтоварними експортно-імпортними операціями, незаконними переказами коштів за кордон та іншими формами відмивання “брудних” коштів. Прагнення тіньового бізнесу в країнах близького зарубіжжя до “відмивання” своїх “брудних” капіталів знаходить підтримку у закордонного криміналітету. Очевидно, що лідери злочинних угруповань вирішують важливе завдання “відмивання” коштів та зосередження основного капіталу за кордоном, аби в майбутньому інвестувати їх в економіку країни з найбільшою вигодою.

Відмивання брудних коштів, що вчиняються злочинними угрупованнями, – це особливий вид транснаціональної злочинності. Для більшості злочинів кордони є перешкодою, оскільки вони ускладнюють злочинцям можливість залишити країну та зникнути з поля зору правоохоронних органів. Проте для легалізації, зокрема переведення брудних коштів до інших країн, кордони використовуються саме злочинцями. Для полегшення переміщення готівки досить часто використовують офшорні зони, а також ті країни, що не вживають жорстких заходів боротьби з відмиванням злочинно здобутих прибутків, не відслідковують

фінансові потоки, не встановлюють джерело походження коштів.

Групи, що пов'язані зі злочинними діловими операціями, часто використовують складні фінансові угоди як засіб, що надає змогу приховати походження їх майна та не допустити його конфіскації. Це, як правило, супроводжується значною кількістю операцій з легалізацією коштів, переказуванням їх через декілька банківських рахунків у різних країнах або шахрайським використанням цінних паперів для створення можливостей залучення злочинно отриманих коштів до сфери легальної економіки.

Особливу проблему для прикордонних районів України становить контрабанда, нелегальна торгівля споживчими імпортованими товарами. Висока прибутковість “човникового” бізнесу приваблює до прикордонних областей України тисячі торговців, які формують навколо себе кримінальну інфраструктуру, що пропускає через свої структури зброю, наркотики, нелегальних мігрантів, фальшиві документи, величезні суми прихованих від оподаткування прибутків.

До небезпечних видів транснаціональної злочинності належить виготовлення і поширення фальшивих грошових знаків і цінних паперів. Міжнародні зв'язки, досить високий “професійний” рівень, складна ієрархічна структура злочинних груп визначають суттєві труднощі в боротьбі з їх підробкою. Протягом 1996–2006 рр. в Україні було зареєстровано 25266 таких злочинів. Аналіз свідчить про тенденції їх поширення, підвищення рівня організованості злочинних груп, розподілу праці між ними та підвищення якості підробок.

Таким чином, злочинні організації діють на величезній території, в глобальних масштабах і тісно пов'язані між собою, а законодавство та існування офшорних зон підтримують їх функціонування.

Практика міжнародного співробітництва України щодо боротьби з шахрайством на фінансових ринках та поглиблене вивчення питання про стан сучасної злочинності в умовах тенденцій, за яких національні кордони стають прозорими, сучасні засоби зв'язку відкривають нові простори для спілкування і співробітництва, виникнення нових транснаціональних структур, в тому числі й таких, що займаються злочинною діяльністю, вказують на доцільність реформування законодавства так, як це зроблено в країнах з розвинутою ринковою економікою.

Обрання Україною курсу на зближення з Європейським співтовариством загострює питання про узгодження національного законодавства з наявними у світі правовими актами, оскільки, як слушно зауважують сучасні кримінологи, глобалізація відкрила широкий простір для злочинців, які використовують нові організаційні форми й технологічні новації для ведення незаконної торгівлі, підризу національної стабільності та навіть відносин між державами.

Доведено необхідність створення в Україні системи протидії шахрайству на фінансових ринках. З цією метою доцільним є вдосконалення законодавства для ефективної боротьби з шахрайством як на національному ринку, так і в межах міжнародного співробітництва. Вирішення завдань запобігання шахрайству на фінансових ринках, у біржовій торгівлі залежить від продуманих, скоординованих дій державних органів, інститутів та організацій, які несуть відповідальність за створення належних умов для нормального існування держави та економіки, адже

суттєвих розробок вітчизняна наука в цьому напрямі не здійснила.

Автор розглядає небезпечність кримінального обігу автотранспортних засобів, висока прибутковість якого зміцнює фінансовий стан злочинних організацій та сприяє значному розширенню їх міжнародних злочинних зв'язків. Так, щороку у США викрадається близько 1,5 млн, Великій Британії – 0,5 млн, у Франції – 0,3 млн, ФРН – 0,2 млн, в Україні – 19 тис. автомобілів, що свідчить про налагоджену індустрію нелегального автобізнесу.

Основними напрямками діяльності організованих злочинних угруповань Європи є виготовлення та збут підробок (фальсифікації поліграфічної продукції, підробка торговельних марок з використанням цифрових технологій), адже йдеться про індустрію фальсифікації. Великомасштабні міжнародні угоди з підробленими товарами й незаконне використання авторських прав використовуються для фінансування злочинних угруповань, що займаються обладками з наркотиками, порнографією, проституцією, торгівлею зброєю й вимаганням.

У підрозділі 2.2. *“Детермінація транснаціональних злочинів у сфері економіки”* відзначається, що розвиток транснаціональної злочинності свідчить про “розподіл праці” злочинних галузей у міжнародному масштабі та їх реорганізацію відповідно до ринкових відносин, а отже – побудову і структурування великих корпорацій, концернів та інших форм економіки, що забезпечують максимальні прибутки. У країнах СНД цьому сприяють процеси соціальної та політичної нестабільності, помилки в перетвореннях економічних відносин. Злочинні угруповання намагаються використовувати такі сприятливі фактори, як прозорість кордонів, створення вільних економічних зон, недосконалість законодавчої і нормативної бази боротьби з міжнародною злочинністю, неефективність прикордонного, митного та інших видів державного контролю для реалізації своїх злочинних цілей.

Розвиток міжнародних відносин свідчить при одночасне зростання та підвищення активності злочинного середовища щодо встановлення міжнародних зв'язків, кількості злочинів транснаціонального характеру, серед яких найбільш небезпечними є злочини у сфері економіки, зокрема легалізація брудних коштів. Цьому на теренах України сприяло виникнення зовнішньоторговельних організацій та підприємств, у які вкладалися кошти, отримані незаконним шляхом, а також бурхливий свого часу розвиток комерційних банків, інвестиційних фондів, які уможливили переведення за кордон величезного нелегального капіталу.

Злочинність спромоглася створити тіньові структури завдяки транснаціональним економічним злочинам, адже світовий глобальний обіг транснаціональної тіньової економіки оцінюється в межах 1 трлн доларів США на рік. Цьому процесу сприяло: доступ суб'єктів господарської діяльності (банки, спільні підприємства, фінансові компанії тощо) до дешевих бюджетних грошових ресурсів; наявність гарантованих урядом державних замовлень, ліцензій на експорт конкурентноспроможної продукції тощо; контрольовані регіональними групами правоохоронні та інші контролюючі органи, що прикривають порушення, сприяють акціям щодо нейтралізації конкурентів; ліквідація чи встановлення контролю над

економічними та політичними конкурентами; використання більш ефективних методів, ніж пропонувані фіскальними та правоохоронними органами; гарантування безкарності за “послуги” професіональним злочинцям.

Аналіз процесів протидії легалізації незаконно отриманих доходів вказує на загальну тенденцію для більшості держав імплементації положень міжнародних правових актів у національне законодавство, що дозволило зменшити проникнення “брудних” грошей у світову економіку. Детермінантами цих діянь є: посилення інтеграції світової фінансової системи; недостатня якість технологічного оснащення, ослаблення (іноді повна відсутність) перешкод для глобального руху капіталів з метою використання світової фінансової системи особами, що намагаються приховати походження незаконно отриманих коштів; можливість виводити “брудні” гроші з-під дії національної юрисдикції, ускладнюючи вирішення завдання щодо відстеження й конфіскації таких доходів; відсутність дієвого механізму взаємодії положень нормативно-правових актів держав та ефективного надання взаємної міждержавної правової допомоги, зокрема у кримінальних справах.

Цьому виду злочинності сприяє глобалізація взаємозв'язків і взаємозалежності національних економік, а також особливостей політичних систем, які породжують високий рівень дисфункціональності їх підсистем, розвиток тіншових процесів як на національному, так і міжнародному рівнях.

Транснаціональна тіньова економіка перебуває на стадії бурхливої еволюції, захоплює нові ринки й освоює новітні технології, переходячи від традиційних ієрархічних організаційних структур до більш гнучких мережевих форм організації. Цивілізований світ певною мірою є жертвою власних досягнень, що сприяють розвитку суперечностей: глобалізація легальної економіки призвела до глобалізації тіншового підпілля, стимулювала зростання попиту на протиправні послуги, підштовхнула криміналітет до більш довершеної кооперації та інтеграції.

У *підрозділі 2.3. “Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють транснаціональні злочини у сфері економіки”* сконцентровано увагу на особі злочинця як основної ланки механізму злочинної поведінки. Особа злочинця розглядається в кримінології із властивими їй соціальними, психологічними та іншими якостями, її взаємодією із середовищем, що визначає мотивацію злочинної діяльності у сфері економічних відносин. У корисливих злочинах такого масштабу особа “переважає” над ситуацією. Мотив поведінки формується під впливом оточення, життєвого досвіду; спонукання є внутрішньою безпосередньою причиною злочинної діяльності.

Кримінологічне вивчення злочинця включає дослідження всієї складної комплексної проблеми людини і її діяльності, причинних зв'язків, мотивації індивідуальної кримінальної поведінки. Крім традиційних ознак, кримінологи виділяють інші, оскільки вони відображають діяльність особи і її соціально-рольове поле.

На підставі вивчення кримінальних справ зроблено висновок, що особи, втягнені в транснаціональну злочинну діяльність, характеризуються високим рівнем освітнього цензу, комунікабельності, суспільної адаптованості та соціального статусу, що дозволяє віднести їх до типу “білокомірцевих злочинців”, яким властиві інтелектуальні, складні для сприйняття сторонніми особами способи вчинення

злочинів, використання зв'язків та протекції у владних структурах. Особа, яка здійснює легалізацію злочинних доходів, має певні професійні навички та атрибути, що характеризують її певну спеціалізацію, а отже, й ознаки професійного злочинця.

Більшість винних (65 %) визнають наявність корисливого мотиву, який виправдовують невірним розумінням законів, зокрема інших держав; значними витратами на ведення підприємницької, зовнішньоекономічної діяльності; високими ставками податків тощо. Отже, йдеться про наявність у цих злочинців так званої корпоративної або групової зацікавленості, в якій домінує корисливо-споживацька орієнтація, прагнення до наживи, яка найчастіше не може бути отримана законно. Це домінуюча риса морально-психологічного портрету осіб, які вчиняють транснаціональні злочини у сфері економіки.

Дослідження окреслює коло осіб, які найчастіше втягуються в цю злочинну діяльність: особи, які входять до складу злочинних угруповань (38,1 %); організатори фіктивних фірм і конвертаційних центрів (20,7 %); службові особи банківських і кредитно-фінансових установ (14,4 %); керівники підприємств та бухгалтерські працівники (8,7 %), підприємці (6,1 %); службові особи державних органів, що займаються формуванням, розподілом та використанням бюджетних коштів (5,7 %); керівники компаній, підприємств, що здійснюють операції з цінними паперами (4,4 %); керівники інвестиційних фондів, трастів, страхових компаній (1,3 %), незначна частка – спеціалісти юридичних фірм, грального, спортивного та шоу-бізнесу. Загальний рецидив серед них становить 11,6 %.

Розділ 3. “Кримінологічна характеристика транснаціональної злочинності у сфері торгівлі людьми” містить три підрозділи, в яких розглядаються питання транснаціональних злочинних проявів у сфері торгівлі людьми.

У підрозділі 3.1. *“Загальні кримінологічні показники транснаціональних злочинів у сфері торгівлі людьми”* висвітлено проблеми втягнення громадян України у транснаціональний кримінальний бізнес та забезпечення “живим товаром” близько 60 країн світу. Торговля людьми, як відзначалося на XX конгресі ООН (2000 р.), – це ринок, що розвивається у світі якнайшвидше. Щорічно до країн ЄС незаконно з метою сексуальної експлуатації переправляється близько 500 тис. жінок і дівчат, які, за даними експертів, продаються за ціною від 500 до 2000 доларів США. Прибутки від цього бізнесу, за даними Міжнародної організації з еміграції, сягають 6 млрд доларів на рік, адже, за оцінками ООН, 1/4 з 4 млн таких осіб щорічно використовуються в секс-індустрії.

За даними МВС України, з часу криміналізації цих діянь (1998 р.) виявлено 2623 таких злочини. Незважаючи на те, що у 2006 р. виявлено 376, 2007 – 359, 2008 – 322, 2009 – 279 злочинів, деяке зменшення не відображає дійсного рівня цієї злочинності, оскільки її висока латентність (90 %) спотворює реальну кількість жертв, що унеможлиблює об'єктивне визначення (за неофіційними даними, за кордоном нелегально перебуває майже 4 млн громадян України).

Торговля “живим товаром” пристосовується до нових умов, змінює свої форми залежно від соціально-економічної ситуації в кожній країні. Аналіз статистики і вивчення кримінальних справ вказує на такі тенденції транснаціональних злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми в Україні: потерпілими від торгівлі людьми стають

як жінки, так і чоловіки; усе менше жінок у віці до 35 років, більше молодих (15–19 років) вивозяться для роботи у секс-індустрії, що свідчить про тенденції омолодження секс-бізнесу і дитячого рабства. Аналіз свідчить, що до 85 % жінок, які потрапили в тенета секс-індустрії, їхали за кордон заробити гроші іншим шляхом. Жертвами торгівлі людьми найчастіше стають легковажні та довірливі дівчата віком 16–28 років (74 %), рівень освіти яких є невисоким, найчастіше вони мають неповну вищу або загальну середню освіту (32,1–38,5 %), не мали роботи в Україні і значна їх частка раніше займалася проституцією (48,6 %).

Частішають факти торгівлі дітьми, торговці висувають більше вимог до “якості товару”; збільшується кількість потерпілих, які використовувалися не в секс-бізнесі, а експлуатувалися в домашньому господарстві, на нелегальних виробництвах; вік жертв становить 30–50 років; розширюються місця пошуку “живого товару”, торговці переходять до сільської місцевості; більш завуальованим є вербування; поширюється торгівля з метою втягнення до порнобізнесу і проституції дітей на замовлення іноземців; змінюються форми торгівлі людьми, способи вербування, шляхи вивезення з урахуванням методів злочинної конспірації; з’являються нові форми експлуатації людини, пов’язані з використанням її інтелектуальних можливостей.

Вибіркове вивчення справ показало, що експлуатація здійснюється в таких формах: сексуальна експлуатація, в тому числі використання в порнобізнесі (78,3 %); примусова праця або примусове надання послуг (16,5 %); утримання у підневільному стані, втягнення в боргову кабалу (3,6 %); вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди (1,2 %); усиновлення з метою наживи (0,3 %); втягнення у злочинну діяльність (0,1 %).

З’ясовано найбільш розповсюджені способи вербування потерпілих в Україні: оголошення, що пропонують роботу за кордоном (21,4 %); функціонування фіктивних “шлюбних агенцій” (19,5 %); туристичні фірми, модельні агенції (18,2 %); організація стриптиз-барів (16,9 %) тощо.

У підрозділі 3.2. “Детермінація транснаціональних злочинів у сфері торгівлі людьми” показано, що основною причиною торгівлі людьми є нерівномірність соціального та економічного розвитку окремих регіонів світу, що зумовлює появу “країн-донорів”, громадяни яких стають жертвами торгівлі людьми, та “країн-реципієнтів”, до яких ввозиться “живий товар”.

Серед причин торгівлі людьми в Україні визначено зовнішні і внутрішні фактори. Зовнішніми є: процеси глобалізації економіки і трудової мобільності населення; розмежування між багатими і бідними країнами; розвиток світового виробництва; потреби дешевої робочої сили; відкриття кордонів; інтернаціоналізація тіньової економіки; наявність соціальної мережі за кордоном, що сприяє процесу виїзду; ліберальне ставлення законодавства багатьох країн до секс-індустрії.

Головною серед внутрішніх причин є скрутне соціально-економічне становище населення, суттєве зниження рівня життя, внаслідок чого значна кількість жінок віком 20–30 років стикаються з труднощами у працевлаштуванні. Високий рівень безробіття (60 %) штовхає їх на пошук роботи за кордоном (82 %), не зважаючи навіть на невідповідність пропозицій рівню їх освіти і

кваліфікації. При цьому, якщо раніше головним фактором бідності було безробіття, то сьогодні йдеться про низьку платню навіть за висококваліфіковану працю в певних галузях (охорона здоров'я, освіта тощо). Серед решти негативних факторів: різке майнове розшарування населення; криміналізація процесів міграції як джерела дешевої робочої сили; зростання кількості сімей, у яких жінки є єдиними годувальниками; стереотипи щодо другорядної ролі жінки у суспільстві тощо.

Визначено психологічні детермінанти: вплив кризових явищ; наявність домашнього насильства; порушення основних прав і свобод жінок; загострення ситуації щодо захисту та забезпечення реалізації прав підростаючого покоління; моральна деградація значної частини населення, в тому числі й потенційних жертв; розвій у суспільстві корисливих доміант; вплив сексуальної революції; недоліки щодо поінформованості громадян про загрози торгівлі людьми; відсутність дієвої правової допомоги; регулярне тиражування насильства щодо жінок; необізнаність громадян із законами, традиціями країни, до якої вони виїжджають.

До правових чинників слід віднести відсутність дієвої системи захисту потерпілих від торгівців живим товаром як в Україні, так і за її межами; корумпованість державних службовців і працівників правоохоронних, міграційних і митних органів, консульств і дипломатичних представництв; брак налагодженого механізму взаємодопомоги між державами у протидії торгівлі людьми, зокрема, під час розслідування цих злочинів.

Дотепер в Україні немає закону про соціальний захист українських громадян за кордоном, відсутня кримінологічна інформація про жертви цих злочинів, що унеможливує розробку віктимологічних заходів; неналежний контроль за ЗМІ призводить до розголошення інформації, небажаної для потерпілих або такої, що заважає розкриттю цих злочинів; немає реально діючої системи захисту потерпілих від торговців "живим товаром", що передбачена Державною програмою протидії торгівлі людьми на період до 2010 р. Невирішеними залишаються питання повернення на батьківщину жертв у межах вимог Конвенції ООН про попередження і припинення торгівлі людьми, зокрема альтернативи принизливим депортаціям.

Реальним фактором протидії цим злочинам є діяльність міжнародних, національних і місцевих жіночих неурядових організацій, які відіграють значну роль у процесі формування громадянського суспільства в країні. З метою недопущення тиражування стереотипів, пов'язаних з поширенням секс-експлуатації і торгівлі людьми, слід посилити контроль з боку держави за діяльністю ЗМІ, що займаються запобіганням торгівлі людьми.

Для протидії поширенню порнографії, зокрема дитячої, через мережу Інтернет на міжнародному рівні слід встановити норми, які б зобов'язали держави передбачити відповідне кримінальне переслідування.

Дисертант вважає за необхідне вдосконалити не тільки напрями і форми взаємодії спеціальних підрозділів ОВС з іншими суб'єктами, а й способи координації спеціальних і загальних суб'єктів протидії цим злочинам, розвій мережі служб з реабілітації, адаптації та допомоги жертвам торгівлі людьми, а також служб соціальної довіри.

У підрозділі 3.3. “Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють транснаціональні злочини у сфері торгівлі людьми” відзначається, що поряд з громадянами України участь у злочинах часто беруть іноземні громадяни або особи без громадянства. Як правило, продавцями виступають громадяни України, а покупцями, навпаки, – іноземці. Торгівля “живим товаром” як транснаціональний злочин пояснюється складністю її здійснення без наявності стійких злочинних зв’язків між співучасниками, в тому числі й тими, які проживають у різних державах, а також прикриття їх діяльності корумпованими представниками влади.

Аналіз кримінальних справ та інформації громадських організацій, які спеціалізуються на допомозі жертвам від торгівлі людьми, дозволяє зробити висновок, що ці злочини вчинюються переважно чоловіками. Окремо слід зазначити, що жінки стають не лише жертвою внаслідок сексуальної та іншої експлуатації, але й можуть виконувати функції злочинного змісту (компрометація “незговірливих” посадових осіб для їх подальшого співробітництва; сприяння вчиненню злочинів; впровадження в конкуруючі злочинні групи тощо).

Про участь жінок в організації цього бізнесу свідчать дані ОВС, неурядових організацій, зокрема Всесвітньої Мережі за Виживання (США), а також аналіз історій потерпілих, які звернулися до Міжнародного жіночого правозахисного центру “Ла Страда – Україна”.

За соціальним статусом торговців людьми можна розділити на дві групи: 1) кримінальні елементи, члени злочинних угруповань; 2) працівники комерційних структур, банків, правоохоронних органів, туристичних фірм тощо. Розподіл їхніх ролей здійснюється за співучастю. Відповідно визначається розподіл осіб у групі, до складу якої, як правило, входять: організатор (керівник); “вербувальники”, тобто особи, які підшукують та втягують жінок у зайняття проституцією для подальшого їх продажу; особи, які використовують наявні у них зв’язки з корумпованими працівниками правоохоронних органів; “кур’єри”, які займаються переміщенням жертв через державний кордон України та перевезенням одержаних за них грошових коштів; закордонні “покупці”, які займаються “працевлаштуванням” отриманих жінок.

Встановлено, що особами, які вчиняють торгівлю людьми в Україні, є переважно чоловіки віком до 30 років (75,0 %), жінки серед злочинців становлять близько 25,0 %.

Розділ 4. “Кримінологічна характеристика транснаціональної злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів” складається з трьох підрозділів і присвячений аналізу транснаціональної злочинності у сфері кримінального обігу наркотиків.

У підрозділі 4.1. “Загальні кримінологічні показники транснаціональних злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів” наголошується, що транснаціональний наркобізнес є джерелом надприбутків для більшості злочинних організацій, індустрією з виробництва і реалізації наркотиків, що призвело до появи діяльності, пов’язаної з “відмиванням” грошей.

Відмічається тенденція поширення вирощування рослин, що містять наркотичні речовини, у країнах та регіонах, де вони виробляються традиційно

(Південна Америка, Близький та Середній Схід, Південно-Східна Азія). Згідно з даними Інтерполу, 62,8 % кокаїну, конфіскованого в Європі наприкінці ХХ ст., мало колумбійське походження (Медельїнський та Калійський наркокартелі) з потужністю підпільних лабораторій у 350 тон на рік. Відчувши посилення боротьби правоохоронних органів з контрабандою наркотиків, вони вживають заходів щодо проникнення на перспективний європейський наркоринок.

Основними районами вирощування опійного маку є країни “Золотого трикутника” (Південно-Східна Азія) і “Золотого півмісяця” (Південно-Західна Азія). Приблизно 90 % світового виробництва опіуму припадає на держави, де можливості діяльності американських органів, що борються з наркотиками, вкрай обмежені (Бірма, Лаос, Іран, Афганістан, Ліван).

У країнах “Золотого півмісяця” виробляється близько 60-70 % героїну високого ступеня очищення. Як вважають британські фахівці, там щороку виробляється героїну на 2,5 млрд. фунтів стерлінгів – суму, яка перевищує легальний експорт Пакистану.

Виробниками наркотиків з канабісу є такі регіони: Близькій та Середній Схід і Південна Азія (Ліван, Пакистан, Афганістан, Індія, Непал); Південно-Східна Азія (Таїланд, Лаос, Філіппіни); Північна і Південна Америка (США, Мексика, Ямайка, Колумбія, Бразилія); Африка (Марокко, Нігерія, Гана, Конго, Уганда). Найбільший у світі споживач і виробник наркотиків – США, де протягом року викривається близько 1200 підпільних лабораторій.

До європейських країн наркотики надходять кількома основними шляхами. “Традиційним” є балканський маршрут постачання наркотиків з країн Азії до Європи. У контрабанду наркотиків втягуються африканські країни (Нігерія, Конго, Гана, Кот-д’Івуар, Малі, Сьєрра-Леоне, Сенегал).

Боротьба з розповсюдженням наркотиків ускладнюється тим, що у процесі своєї діяльності наркокартелі створюють власні служби безпеки, спеціальні “ескадрони смерті”, придбавають сучасну техніку, засоби зв’язку, шифрувальні пристрої, озброєння.

Транснаціональний наркобізнес характеризується низкою ознак: 1) наявністю злочинних угруповань, сформованих за національними, родинними, професійними та іншими ознаками; 2) наявністю в злочинних угрупованнях єдиної мети і програми дій; 3) стійкістю, постійністю, плановістю, керованістю, характером злочинної діяльності як основним джерелом засобів для існування; 4) корисливо-насильницькою спрямованістю злочинної діяльності і її зв’язком з тіньовою економікою; 5) захопленням і закріпленням для своєї діяльності регіональних просторів на території певних держав; 6) здійсненням контролю на певній території за окремим видом злочинної діяльності – наркобізнесом.

У підрозділі 4.2. *“Детермінація транснаціональних злочинів у сфері незаконного обігу наркотичних засобів”* розглядається підґрунтя транснаціональної злочинності в Україні. Ним на сьогодні є такі характеристики України: зручне геополітичне положення держави й використання нових каналів нелегального транзиту наркотиків до країн Західної Європи; наявність наркосировинної бази (щорічно знищується понад 500 тис. м² незаконних посівів

маку й конопель); затримання щорічно до 3-4 тис. осіб за переміщення наркосировини; наявність ринку збуту наркотиків; можливість розміщення підпільних нарколабораторій поряд зі споживчим ринком Європи; використання фахівців-хіміків, біологів, які втратили легальну роботу; порівняно легке проникнення на територію України злочинців і нелегальне їх перебування для розповсюдження наркотиків; дешева робоча сила для розповсюдження наркотичних засобів різними системами комунікацій; залучення люмпенізованих осіб до наркобізнесу через легкий заробіток тощо.

Ситуація в Україні всебічно сприяє розвитку транснаціонального наркобізнесу і створює умови для експансії “продукції” зарубіжних наркосиндикатів на терени країни, яка є новим, вже сформованим ринком збуту наркотиків.

Існуванню транснаціонального наркобізнесу в Україні сприяють причини економічного, соціального і морального характеру, обумовлені світовими тенденціями: глобальне зростання злочинності за останні тридцять років як потужного каталізатора міжнародного криміналітету; порушення еквівалентного товарообміну між багатими і бідними країнами, що сприяє розквіту економік перших і пригніченню других; глобалізація світової економіки, яка поряд з перевагами, руйнує національні кордони держав, сприяє маргіналізації населення тощо.

До економічних причин, які сприяли розвитку транснаціонального наркобізнесу в країні, варто віднести: здійснення реформ без ретельної підготовки, сподівання на саморегуляцію ринку, некритичне запозичення зарубіжних моделей реформування економічних відносин. Все це призвело до серйозних прорахунків і помилок, що містили криміногенний потенціал.

Основною причиною зародження транснаціональної злочинності в Україні є тотальна корозія базисних економічних відносин, котра руйнівним чином діє на всі інші життєво важливі сфери, є живильним середовищем не лише для економічних порушень, а й усїєї злочинності.

Значно вплинули на формування і закріплення транснаціональної злочинності в країні соціальні причини. Відсутність соціальної орієнтованості реформ сприяла люмпенізації та маргіналізації частини населення. Певну роль у цьому процесі відіграють моральні причини: невпевненість у завтрашньому дні, відчуття загрози добробуту, уразливість соціального статусу, що породжує соціальну депресію, апатію та песимізм.

У підрозділі 4.3. *“Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють транснаціональні злочини у сфері незаконного обігу наркотичних засобів”* відзначається, що злочинці діють у складі угруповань, що характеризуються стійкістю та високим ступенем організованості. Група має керівне ядро, а лідер об'єднує найбільш активних та авторитетних членів групи, серед яких існує чіткий розподіл обов'язків. Визначаються функції планування злочинів і підготовка до їх вчинення, підбір технічних засобів та знарядь злочину, прийоми щодо знищення і приховування слідів злочинної діяльності. Підпорядкування регламентується правилами ієрархічних відносин у групі, що засновані на спільному здійсненні злочинної діяльності. Злочинний прибуток розподіляється відповідно до статусу кожного члена групи, а спеціальний фонд використовується для підкупу

чиновників, надання матеріальної допомоги членам групи, організації протидії правоохоронним органам, забезпечення розвідувальних заходів, контрзаходів, що перешкоджають проникненню в групу негласних співробітників та ін.

Вивчення особи, причетної до наркобізнесу, як складової кримінологічної характеристики, передбачає розгляд не лише її типології, а й висвітлення більш широкого спектру соціально-психологічних рис. Корислива установка таких осіб виникає і закріплюється внаслідок систематичної, тривалої і безкарної злочинної діяльності та впливає на спосіб їх життя і поведінку. Вони, як правило, постійно вдосконалюють свої злочинні навички.

Серед злочинців спостерігається збільшення осіб жіночої статі, а також тих, хто має вищою освітою. Аналіз кримінальних справ свідчить, що у складі цих угруповань з'явилися колишні і працюючі працівники правоохоронних структур. Більшість наркокур'єрів – це безробітні, а також водії, пенсіонери, домогосподарки, робітники, особи, які навчаються.

Розділ 5. “Правові засади і суб'єкти протидії транснаціональній злочинності” містить три підрозділи, в яких розглядаються правові основи, суб'єкти та організаційне запобігання транснаціональній організованій злочинності.

У підрозділі 5.1. *“Правові засади протидії транснаціональній злочинності”* відзначено роль Статуту ООН щодо запобігання транснаціональній злочинності як загального багатостороннього міжнародного договору, фундаменту сучасного міжнародного правопорядку, який заклав основні міжнародно-правові принципи й норми поведінки держав та інших суб'єктів міжнародного права. Констатовано, що один із напрямків діяльності ООН пов'язаний зі сприянням укладанню міжнародних договорів щодо боротьби з міжнародною злочинністю.

Акцентовано увагу на створенні міжнародним співтовариством системи міжнародних договорів, укладених у рамках ООН та інших міжнародних організацій (зокрема, Конвенція 1948 р. про попередження геноциду та покарання за нього, Міжнародна конвенція 1965 р. про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенція 1968 р. про незастосування строків давності до військових злочинів та злочинів проти людства, Єдина конвенція 1961 р. про наркотичні засоби та ін.), спрямованих на боротьбу зі злочинністю.

Підкреслюється, що транснаціональна злочинність визнається європейською спільнотою фактором як внутрішньої, так і зовнішньої загрози системам національної безпеки, правовим системам, миру та стабільності на континенті. Розглядається процес розробки організаційно-правових засад боротьби зі злочинністю, який розпочався створенням 1975 р. в рамках Європейських Співтовариств особливого координаційного органу – так званої групи TREVI, що об'єднала міністрів внутрішніх справ цих держав, укладання Шенгенських домовленостей (1985 р.) щодо поступового скасування контролю за пересуванням своїх громадян на спільних кордонах, а також зобов'язанні підняти на якісно новий рівень співробітництво між митними та поліцейськими органами передовсім у сфері боротьби зі злочинністю. З набуттям чинності Договору про ЄС 1993 р. розпочався новий етап розвитку співпраці у сфері боротьби зі злочинністю, що сформувало відповідну частину європейського законодавства.

Згідно з договором мета співпраці держав-членів ЄС у сфері боротьби з організованою злочинністю, зокрема з проявами тероризму, контрабанди, незаконної торгівлі наркотиками і зброєю, корупції та шахрайства, має бути досягнута шляхом: тіснішої співпраці між органами охорони порядку та митними структурами держав-членів у межах Європолу і між судовими органами влади цих держав, відповідно можливого зближення норм кримінального права.

Відповідно до положень договору спільні дії у сфері охорони порядку охоплюють: а) оперативну співпрацю між уповноваженими органами влади, зокрема, поліцейськими, митними та іншими правоохоронними службами держав-членів; б) накопичення, збереження, опрацювання, аналіз та обмін відповідною інформацією, зокрема, отримання інформації від правоохоронних служб та Європолу про підозрілі фінансові операції; в) співпрацю та спільні ініціативи у сфері підготовки, стажування та обміну кадрами, постачання відповідного обладнання, проведення судових розслідувань; г) спільну оцінку окремих слідчих технологій у зв'язку з розслідуванням серйозних форм організованої злочинності.

У підрозділі 5.2. *“Суб'єкти протидії транснаціональній злочинності”* визначається система міжнародних універсальних і регіональних організацій міжурядового та неурядового характеру, які займаються питаннями протидії злочинності. Систему очолює ООН та її спеціалізовані установи: Міжнародна організація міграції – щодо протидії нелегальній міграції і торгівлі людьми; ВООЗ – щодо протидії незаконному обігу наркотичних та психотропних речовин. До цього переліку слід включити Міжнародну організацію цивільної авіації (ІКАО), Міжнародну морську організацію (ІМО), ЮНЕСКО. Серед регіональних міжнародних організацій взаємодією правоохоронних органів займаються Європол, Арабська Рада Міністрів внутрішніх справ; проблемою легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом, – міжурядова організація Financial Action Task Force (FATF) та ін. Відзначається, що найефективнішим інструментом міжнародного поліцейського співробітництва у цій сфері є Міжнародна організація кримінальної поліції (МОКП – Інтерпол), членами якої є 187 країн. Україну було прийнято до Інтерполу 4 листопада 1992 р. на 61-й сесії його Генеральної асамблеї.

Іншим суб'єктом запобігання транснаціональній злочинності є Європол (1999 р.) – установа правопорядку Європейського Союзу, яка збирає інформацію щодо незаконної торгівлі наркотиками, тероризму, незаконної торгівлі автотранспортом, торгівлі людьми, відмивання грошей та ін. Україною у грудні 2009 р. укладено угоду про співпрацю з цією організацією

Радою глав урядів СНД (1993 р.), відповідно до Програми спільних заходів для боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними злочинами на території СНД, створено Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю й іншими небезпечними видами злочинів на території Співдружності, яке здійснює функції співробітництва у сфері протидії злочинності, зокрема між міністерствами внутрішніх справ країн-учасниць.

Автор вбачає потребу спеціалізації працівників з розкриття цих злочинів, які недостатньо орієнтуються у теоретичних, правових і практичних питаннях боротьби

з ними, оскільки здебільшого не знайомі з основами міжнародного публічного права, не інформовані про особливості правового регулювання конкретних питань в окремих країнах, не мають методик розкриття цих діянь і досвіду взаємодії із зарубіжними правоохоронними органами. Необхідною є розробка типового закону про оперативно-розшукову діяльність для країн СНД з передбаченням у ньому: проникнення оперативно-розшукових сил і засобів у злочинні угруповання на території суміжних держав; додаткові можливості виявлення й перевірки оперативно-розшукової інформації.

У підрозділі 5.3. *“Організаційне забезпечення протидії транснаціональній злочинності”* йдеться про розширення міжнародних зв'язків та зміцнення їх міжнародно-правової бази. Участь МВС України у міжнародному співробітництві забезпечується на двосторонньому, регіональному та універсальному рівнях, що реалізуються в двох основних формах: договірно-правова (конвенційна) та інституційна. Автор доводить, що МВС України має значну міжнародно-правову базу, яка динамічно розвивається й охоплює напрями діяльності ОВС, основними з яких є: правова допомога у кримінальних справах; боротьба з окремими видами злочинів; поліцейська співпраця. Це – понад 20 універсальних договорів, надалі – процес приєднання України до конвенцій Ради Європи, що дозволяє розширити взаємодію України з європейськими державами у боротьбі зі злочинністю, у першу чергу з тероризмом, легалізацією незаконних доходів та наркобізнесом. МВС України бере участь у цій роботі разом з іншими правоохоронними органами.

МВС України укладено двосторонні угоди міжвідомчого характеру про боротьбу зі злочинністю з правоохоронними органами Аргентини, Афганістану, Індії, Італії, Ірану, Канади, Китаю, Польщі, Франції, Швеції та інших країн. Досягнуто домовленостей щодо співробітництва з Великобританією та США.

У рамках СНД МВС України виконує зобов'язання з багатосторонніх міжвідомчих угод у цілому чи з окремих напрямів оперативно-службової діяльності. Дисертантом окремо досліджено укладені в рамках СНД такі угоди про співробітництво у боротьбі зі злочинністю.

Крім міжнародних договорів міжвідомчого характеру, МВС України оформляє домовленості із закордонними партнерами, що, як правило, більш детально визначають взаємодію на основі вже укладених міждержавних і міжвідомчих угод (протоколи, меморандуми тощо).

Продуктивною є участь МВС України в реалізації міждержавних угод (рамкового характеру) про співробітництво в боротьбі зі злочинністю, на підставі яких взаємодію здійснюють правоохоронні органи України з усіма правоохоронними структурами держав-партнерів. Основний зміст таких договорів складають зобов'язання держав-учасників визнати зазначені в них дії злочинними і надавати один одному правову допомогу в боротьбі з ними. Угоди визначають основні напрями і форми співробітництва, що можуть деталізуватися в міждержавних і міжвідомчих угодах. Україною укладено двосторонні угоди про боротьбу зі злочинністю рамкового характеру з Фінляндією (1993 р.), США (1995 р.), Єгиптом (1997 р.), Норвегією (1998 р.), Ірландією (1999 р.), Іспанією (1999 р.) та іншими країнами, а також багатосторонні договори у рамках СНД (1998 р.). У роботі аналізується

співробітництво МВС та його підрозділів на рівні підрозділів ГУМВС, УМВС прикордонних областей із суб'єктами Росії, Білорусії і Казахстану.

Віддаючи пріоритет розвитку міжнародних правових норм, відзначено, що вітчизняне законодавство не забезпечує потреб правоохоронної діяльності (визначення підстав і порядку видачі злочинців, надання правової і відомчої допомоги іноземним державам). Видається можливим прийняття комплексного закону про взаємну допомогу і співробітництво у кримінальних справах (як, наприклад, це зроблено в Австрії, ФРН і Швейцарії).

Вказано на проблеми суперечностей законодавчого регулювання протидії окремим видам транснаціональних діянь та запропоновано уніфікувати законодавство, привести його у відповідність до міжнародних стандартів. Пріоритетним напрямом вбачається розвиток механізмів, орієнтованих на налагодження ефективної системи накопичення та обміну інформацією з питань протидії транснаціональній злочинності. Існує потреба створення спільної єдиної автоматизованої системи оперативного обліку членів цих злочинних угруповань на території України, країн–учасниць СНД та ЄС.

Практика вказує на необхідність вивчення, узагальнення й поширення національного і міжнародного досвіду у боротьбі зі злочинністю в державах-партнерах (експрес-інформації, аналітичні огляди, науково-методичні матеріали) про розповсюджені форми протидії транснаціональним злочинам.

Удосконалення вимагає інститут представників МВС України за кордоном, мережа якого у світі має бути системою оперативного одержання важливої інформації, необхідної для ефективної взаємодії МВС України і поліцейських служб іноземних держав.

Розділ 6. “Запобігання транснаціональній злочинності органами внутрішніх справ України” включає три підрозділи, в яких розглядаються питання запобігання транснаціональній злочинності та вдосконалення цієї діяльності.

У підрозділі 6.1. *“Органи внутрішніх справ як суб'єкти запобігання транснаціональній злочинності”* зазначається на відсутності комплексного нормативного акта з питань діяльності ОВС щодо запобігання злочинності, зокрема транснаціональної. Це ж саме стосується і законів України “Про міліцію”, “Про оперативно-розшукову діяльність”, “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю”. Доведено необхідність розробки єдиного документа для врегулювання цієї діяльності служб і підрозділів ОВС; уникнення дублювання їх завдань і функцій; розробку єдиного понятійного апарату та його узгодження з міжнародними угодами з протидії цим злочинам.

Розглядається функція МВС щодо запобігання транснаціональній злочинності через міжнародне співробітництво, її форми та обґрунтовується, що таке запобігання реалізується підрозділами ОВС, які здійснюють виключно оперативні, організаційні і координуючі функції. У більшості випадків координація між правоохоронними органами покладена на МВС через Робочий апарат Укрбюро Інтерполу та представників МВС (офіцерів зв'язку) у дипломатичних установах та міжнародних поліцейських організаціях. Бракує міжнародного договору, що визначав би основні засади протидії транснаціональній злочинності міністерствами внутрішніх справ

держав, спираючись на їхній досвід.

Відсутність чіткого визначення підрозділів ОВС, які здійснюють функцію запобігання транснаціональній злочинності негативно впливає на ефективність та узгодженість їхніх дій, що зумовлює створення такої системи:

- підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність (запобігання, виявлення, документування розкриття) – підрозділи кримінальної міліції ГУМВС, УМВС, УМВСТ (карний розшук, БНОН, БЗТЛ, кримінальна міліція у справах дітей) та спецпідрозділи боротьби з організованою злочинністю;

- підрозділи, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність у поєднанні з організаційною та координаційною функціями щодо боротьби з транснаціональною злочинністю (центральні підрозділи МВС України блоку кримінальної міліції, Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю);

- підрозділи, що здійснюють виключно організаційні та координаційні функції щодо боротьби з транснаціональною злочинністю (Робочий апарат Укрбюро Інтерполу, Управління міжнародної діяльності, Головний штаб);

- підрозділи, що здійснюють іншу діяльність у боротьби з транснаціональною злочинністю (“Беркут” і ”Сокіл” у ході проведення спеціальних операцій; слідчі підрозділи, експертно-криміналістичні, підрозділи інформаційних технологій, ГРФО, аналітичні підрозділи – щодо надання оперативної, криміналістичної та іншої інформації).

Існує проблема окреслення їхніх повноважень, а також внесення відповідних доповнень до чинного законодавства про правоохоронну діяльність. Пропонується створення на державному рівні Координаційної ради з питань боротьби з транснаціональною злочинністю.

У підрозділі 6.2. *“Правові засади запобігання органами внутрішніх справ транснаціональній злочинності”* зазначається, що основним міжнародним договором, який регулює питання щодо запобігання транснаціональній злочинності, є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Дисертант акцентує на певних недоліках її положень, а саме відсутність: 1) конкретизації поняття транснаціональної злочинності (її видів або основних проявів); 2) логічної структурованості заходів, що застосовуються для боротьби з нею; 3) органу, який би здійснював координацію щодо запобігання цій злочинності. Досліджено питання правового регулювання діяльності ОВС щодо запобігання транснаціональній злочинності законодавством України, а також ратифікованими міжнародними договорами, програмами, а на відомчому рівні – наказами, інструкціями та положеннями, що відображаються в завданнях і функціях підрозділів ОВС.

Більшість договорів МВС України припадає на 1992 р., переважна частина їх стосується співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю. У деяких угодах відсутнє положення щодо можливості структурних підрозділів ОВС сторін встановлювати безпосередні контакти і підписувати додаткові договірні документи про взаємодію за окремими напрямками діяльності. Наголошено на важливому значенні у запобіганні транснаціональній злочинності взаємодії ОВС прикордонних регіонів, а також його правовій регламентації. Обґрунтовано необхідність розробки програми спільних

заходів ОВС прикордонних регіонів щодо протидії транснаціональній злочинності, особливо з ОВС держав, що не входять до СНД.

У підрозділі 6.3. *“Удосконалення діяльності органів внутрішніх справ у запобіганні транснаціональній злочинності з урахуванням досвіду зарубіжних країн”* зазначається, що одним із завдань МВС України у боротьбі зі злочинами, які мають транснаціональний характер, є використання світового поліцейського досвіду, що передбачає: спільний аналіз і прогноз кримінальної ситуації в країнах; здійснення скоординованих оперативно-розшукових заходів щодо конкретних кримінальних справ і справ оперативного обліку; спільні розробки міжнародних злочинних формувань на території країн-партнерів; проведення широкомасштабних оперативно-профілактичних операцій тощо.

Протидія зростаючим транснаціональним кримінальним проявам вимагає суттєвого збільшення міжнародних контактів МВС України з аналогічними структурами іноземних держав. До важливих напрямів цієї діяльності належить вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням участі України в найбільших міжнародних поліцейських організаціях – Інтерполі та Європолі.

Дисертант зазначає також на особливій важливості співробітництва у сфері підготовки кадрів МВС України через його підрозділи та галузеву систему освіти. Автор дійшов висновку, що при всіх відмінностях у підходах до підготовки поліцейських кадрів простежується прагнення до вирівнювання, стандартизації й погодженості поліцейської освіти в Європі в умовах інтеграції та кооперації всіх сфер діяльності національних поліцій і міжнародних поліцейських організацій.

У європейських системах домінує професійна поліцейська освіта з широкою диференційованою мережею курсів підвищення кваліфікації. Обов'язковими її компонентами є вивчення найбільш актуальним проблем діяльності поліції: протидія організованим та транснаціональній злочинності, корупції, тероризму і наркобізнесу, а також дотримання й захист прав людини. У навчанні застосовуються сучасні навчальні, інформаційні та інженерні технології.

Встановлено, що професійна підготовка керівних кадрів поліції країн ЄС має загальні характерні ознаки – вона являє собою різноманітну, гнучку систему, яка пропонує кандидатам на керівні посади й уже діючим керівникам поліції той чи інший вид навчання. Наявність розгалужених міжнародних зв'язків дозволяє МВС України спрямовувати діяльність найбільш досвідчених фахівців, учених, практичних працівників на постійне здійснення збирання, узагальнення, аналіз та поширення іноземного досвіду боротьби з транснаціональною злочинністю.

Попри позитивні результати взаємодії з закордонними партнерами у забезпеченні правопорядку і боротьбі з транснаціональною злочинністю, залишається низка невирішених питань, які вимагають пошуку нових форм і методів боротьби з нею, що передбачає перегляд ряду доктрин, зокрема колізії юрисдикцій, законодавчої регламентації підстав і порядку здійснення видачі злочинців, надання правової та відомчої допомоги іноземним державам. Нагальною є потреба переведення в практичну площину можливостей врегулювання механізму збору, накопичення та обміну оперативно значущою інформацією з питань протидії транснаціональній злочинності.

Дослідження у цьому напрямі мають сприяти: розробці оптимальної моделі підготовки поліцейських кадрів; розвитку поліцейської науки, спрямованої на боротьбу з міжнародною злочинністю; обміну міжнародним досвідом запобігання новим видам злочинів, особливо транснаціонального характеру; продовження співробітництва навчальних закладів поліції у сфері інформаційного обміну та використання наукових розробок у боротьбі зі злочинністю та зміцненні світового правопорядку.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення важливої наукової проблеми, сутність якої полягає у формуванні цілісної теорії, яка визначає теоретико-методологічні засади кримінологічного пізнання транснаціональної злочинності, її характеристики, детермінації та систему заходів щодо запобігання їй. У результаті проведеного дослідження сформульовано ряд висновків, положень та рекомендацій, спрямованих на протидію цьому суспільно небезпечному явищу.

1. Проведене дослідження транснаціональної злочинності та її кримінологічної характеристики переконує, що з кожним роком у світі зростає небезпека, яку несуть у собі організовані злочинні угруповання, що діють у міжнародному масштабі. При цьому велику загрозу транснаціональна злочинність становить для країн, які традиційно належать до розвинутих, адже саме вона все частіше стає системним фактором регулювання суспільних відносин у найбільш важливих сферах життєдіяльності суспільства: визначає характер і спрямованість економічних процесів, формує політичну еліту, через корупційні і лобістські механізми створює необхідну їй правову базу, негативно впливає на формування суспільної свідомості, створює й активно впроваджує свої антисуспільні моральні цінності та підвалини.

2. Транснаціональна злочинність є осередком взаємозв'язків з економічною міжнародною і політичною злочинністю, тіньовою економікою, корупцією, тероризмом і екстремізмом як найбільш небезпечними явищами в цивілізованому суспільстві. Крім того, вона насамперед сприяє криміналізації економічних відносин, що обумовлює нагнітання соціальної напруженості, продукує деструктивні процеси у легальній господарській діяльності, девальвує привабливість законного бізнесу.

3. Аналіз витоків транснаціональної злочинності свідчить, що в сучасних умовах вона є найвищою формою організованої та професійної злочинної діяльності, яка, на відміну від загальнокримінальної злочинності, завжди спрямована виключно на отримання колосальних надприбутків, що передовсім використовуються для її подальшого зростання, зміцнення та постійного просування у найважливіші сегменти суспільного виробництва.

4. Основу транснаціональної злочинності становлять злочинні організації та угруповання, що спираються на розвинуті мережі у різних країнах та регіонах світу. Крім того, частина суб'єктів транснаціональної злочинності являє собою симбіоз злочинних організацій і держави, де остання через свої органи використовує злочинні кошти, способи й види діяльності для досягнення власних цілей або повністю залежить від таких організацій, які, у свою чергу, використовують державну політику для прикриття сутності своєї діяльності.

5. Транснаціональна злочинна діяльність, яку здійснюють її суб'єкти, крім загальної ознаки “перетинання кордонів”, характеризується безперервним функціонуванням, глобальними масштабами зв'язків, а також структурною подібністю у своїй діяльності з легальним бізнесом, проте з більш високим ступенем захисту від соціального контролю та правоохоронних структур, з використанням корупції й насильства як основних методів досягнення злочинних цілей.

6. Виходячи з наведеної характеристики транснаціональної організованої злочинності, слід виділити особливості цього специфічного виду злочинності: насамперед, будь-яка діяльність, здійснювана транснаціональними злочинними угрупованнями, має бути прибутковою; саме високий прибуток і постійне збільшення доходів є для транснаціональних злочинних організацій домінуючою метою, інші цілі та мотивації, зокрема політичні, мають другорядний характер.

7. Враховуючи, що аналогічні цілі має будь-яка організована злочинна структура, транснаціональну злочинність відрізняє те, що прибутки, які вона одержує, систематично здійснюючи свою діяльність на території іншої держави або кількох країн, сягають колосальних розмірів, а злочинні організації одержують їх у результаті здійснення широкомасштабної злочинної діяльності, яка іноді охоплює цілі континенти.

8. У зв'язку із широким спектром і масштабом високоприбуткової діяльності транснаціональні злочинні організації здійснюють контроль над величезними фінансовими коштами, що іноді перевершують розміри валового національного продукту деяких країн, а отже, нерідко державні структури виявляються значною мірою залежними від транснаціональних злочинних організацій на їхній території.

9. Глобальність масштабів операцій транснаціональної злочинності є однією з найбільш яскравих відмінних рис цього виду злочинності від її традиційних організованих форм. Ця ознака визначає і специфіку міжнародних транснаціональних зв'язків, за допомогою яких злочинна діяльність транснаціональних злочинних організацій є бізнесом світового масштабу.

10. Дослідження показує, що єдиної моделі транснаціональної злочинної організації не існує. Такі угруповання розрізняються за формою розмірами, кваліфікацією і спеціалізацією. Вони діють у різних регіонах і на ринках різних товарів та використовують найрізноманітнішу тактику й механізми, оминаючи обмеження та приховуючись від правоохоронних органів. Діапазон транснаціональних злочинних організацій надзвичайно широкий: від організацій з жорсткою структурою до більш гнучких і динамічних мережоподібних структур. З погляду здійснення ділових операцій, їх структурний діапазон також надзвичайно широкий: від корпорацій до місцевих спеціалізованих фірм.

11. Транснаціональні злочинні організації розрізняють також і за сферою їх діяльності. Вони мають у своєму арсеналі повний набір засобів протизаконної діяльності. Хоча транснаціональні злочинні організації є за своєю суттю “повністю незалежними” структурами, вони все ж таки укладають неформальні союзи з іншими злочинними організаціями, терористичними угрупованнями, а часом навіть з органами влади.

12. Сучасною тенденцією є створення транснаціональними корпораціями, транснаціональними злочинними організаціями неформальних стратегічних

союзів. Вони дозволяють їм співпрацювати й уникнути конкуренції зі злочинними організаціями, що закріпилися на місцях, розширювати їхні можливості обминати закон, спільно ризикувати, створювати можливість використання наявних каналів розподілу і дозволяти злочинним організаціям мати різні норми прибутків, що склалися на різних ринках.

13. Транснаціональна злочинність як один із різновидів злочинності характеризується в кримінології такими ознаками: сукупністю вчинених за визначений період злочинів та осіб, які їх вчинили, високим ступенем організованості, сімейною або етнічною основою, що дозволяє вирішувати проблеми резерву, дисципліною в організації, наявністю зв'язків зі злочинними організаціями в інших країнах, прагненням досягнення й захисту корпоративних інтересів, швидкою адаптацією до посилення впливу на неї правоохоронних органів, заподіянням шкоди двом або більше державам чи інтересам юридичних або фізичних осіб двох чи більше держав, здійсненням діяльності, відповідальність за яку передбачена в актах міжнародного права або нормами національного кримінального законодавства, прийнятими відповідно до таких міжнародно-правових актів.

14. З огляду на це, транснаціональну злочинність можна визначити як системне функціонування злочинних організацій і співтовариств, що мають розгалужену мережу філій в інших країнах, які використовують міжнародні зв'язки для постійного здійснення глобальних незаконних операцій, пов'язаних з переміщенням потоків інформації, грошей, фізичних об'єктів, людей, інших матеріальних і нематеріальних ресурсів через державні кордони з метою використання сприятливої ринкової кон'юнктури в одній або кількох іноземних державах для одержання істотної економічної вигоди, а також для ефективного ухилення від соціального контролю за допомогою корупції, насильства й використання протиріч і прогалів у кримінальному законодавстві та системі правосуддя різних країн.

15. Враховуючи геополітичні, міжнародні, історичні, національні та інші особливості українського суспільства, слід констатувати, що сегмент “української” транснаціональної злочинності у світовій поки що не є таким значним, а отже, саме така ситуація зумовлює необхідність вироблення такої державної політики в Україні, яка б передбачала створення надійних різнорівневих перепон та використання всього потужного арсеналу засобів для нейтралізації поширення цього вкрай небезпечного явища.

16. Дослідження вказує на найбільш характерні для сучасної України види транснаціональної злочинності: злочинність, пов'язана зі сферою господарської діяльності, легалізацією (відмиванням) коштів та іншого майна, отриманих злочинним шляхом; злочинність, пов'язана з торгівлею людьми та нелегальною міграцією; злочинність, пов'язана з незаконним обігом наркотичних засобів.

Водночас вона має свої особливості, зокрема: а) досить “успішне” проникнення в органи державної влади; б) об'єднання зусиль з метою не тільки ефективного протистояння кримінальному переслідуванню, але й витіснення лідерів світового криміналітету з їхніх традиційних ринків у Європі та США; в) орієнтованість на тривале переміщення за межі країни коштів та іншого майна, отриманих злочинним шляхом; г) активне використання вбивств на замовлення,

вимагання, рейдерства як засобів перерозподілу сфер впливу, насамперед галузей і регіонів одержання доходів від злочинної діяльності; д) орієнтованість на забезпечення функцій транспортних коридорів для наркотиків, що переміщаються територією України з азійського й кавказького регіонів у держави Західної Європи; е) висока питома вага злочинних об'єднань, що мають корумповані зв'язки, тобто співучасників серед посадових і службових осіб органів державної влади (зокрема правоохоронних) та місцевого самоврядування.

17. Узагальнення сучасної практики дозволяє вважати, що основними ознаками транснаціональних злочинних об'єднань в Україні є: 1) регулярні угоди з придбання в країнах проживання членів транснаціональних злочинних об'єднань товарів і доставка їх у країни, де проживають інші члени транснаціональних злочинних об'єднань і де ці товари користуються підвищеним попитом; 2) наявність змішаних за складом організованих формувань, що займаються контрабандою та спеціалізуються винятково на нелегальному вивозі великих партій товарів; 3) налагоджена в окремих сферах (але з єдиним керівництвом) мережа збуту товарів; 4) наявність мережі обміну коштів, отриманих від нелегального збуту, на конвертовану валюту; 5) встановлення каналів вивозу за кордон цінностей, отриманих злочинним шляхом.

18. Детермінанти транснаціональної злочинності в Україні поділяються на причини економічного, соціального та морального характеру. Основна причина зародження транснаціональної злочинності в Україні – руйнування базисних економічних відносин, що негативним чином діє на всі інші життєво-важливі сфери, є живильним середовищем не тільки для економічних правопорушень, але й для всієї злочинності. Основними умовами, що забезпечують існування транснаціональної злочинності в Україні, є: обмеженість економічних ресурсів для належного облаштування державних кордонів України; втрата золотого паритету всіх без винятку національних валют; формування так званої віртуальної економіки; відсутність необхідних законів щодо боротьби з транснаціональною злочинністю та надійної правоохоронної системи, жорсткого валютного, фінансового, банківського, податкового та іншого економічного контролю, чітко налагодженої митної і міграційної служб; безпрецедентна продажність посадових осіб та інших державних чиновників, у тому числі й у системі кримінальної юстиції; жебрацьке становище значної частини населення; велика кількість відкинутих державою людей, у тому числі й першокласних фахівців, які хочуть вижити будь-яким шляхом; монополізація світової економіки; всеохоплююча криза адміністративного управління; руйнування національних менталітетів та культур, підрив моральних підвалин суспільства; наявність в Україні незаконної міграції.

19. Розширення масштабів транснаціональної злочинності, а також найбільш небезпечних видів злочинів, таких як тероризм, торгівля людьми, незаконний обіг наркотиків і зброї, нелегальна міграція, що зачіпає інтереси багатьох держав, вимагає від світового співтовариства здійснювати спільний пошук найбільш дієвих засобів вирішення цієї проблеми. Постійно розширюється перелік злочинних діянь, що становлять міжнародну небезпеку, а це підштовхує держави до координації зусиль та погоджених дій.

20. Практика свідчить про пріоритетне значення в боротьбі з транснаціональною злочинністю надійно забезпечених матеріальними ресурсами, соціально захищених правоохоронних органів, озброєних фундаментальними та прикладними науковими методиками боротьби з цим видом злочинності, що враховують вивчення, узагальнення і поширення національного й міжнародного досвіду; організаційно-методичне забезпечення спеціалізованих служб правоохоронних органів відповідними розробками з оперативно-розшукової та слідчої роботи. Для обміну досвідом необхідно систематично готувати і поширювати в державах-партнерах експрес-інформацію, аналітичні огляди, науково-методичні матеріали про найбільш поширені способи вчинення злочинів, організації злочинної діяльності, форми й методи протидії транснаціональним і міжнародним проявам злочинності.

21. Потребує вирішення питання узгодженості законодавчих та відомчих нормативно-правових актів, що регулюють діяльність служб і підрозділів ОВС у частині їхніх повноважень щодо запобігання транснаціональній злочинності. Існує необхідність у створенні на державному рівні Координаційної ради з питань боротьби з транснаціональною організованою злочинністю.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, посібники

1. Вербенський М. Г. Транснаціональна злочинність : монографія / Вербенський М. Г. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2009. – 356 с.
2. Вербенський М. Г. Інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової діяльності : монографія / В. А. Буржинський, М. Г. Вербенський, В.С. Гуславський та ін.; за заг. ред. Ю. В. Луценка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2009. – 110 с.
3. Особиста безпека: навч.-практ. посіб. / В. О. Криволапчук, І. М. Тодоров, М. Т. Бондарчук, А. В. Юрченко та ін.; за ред. М. Г. Вербенського. – К. : Видав.-поліграф. центр при МВС України, 2006. – 168 с.
4. Вербенський М. Г. Правове регулювання взаємодії МВС України та правоохоронних органів зарубіжних країн у сфері протидії злочинності: практичний посібник / В. С. Березняк, М. Г. Вербенський. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – 84 с.
5. Вербенський М. Г. Проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності: наук.-практ. посіб. / [М. Г. Вербенський, Р. М. Безхлібник, А. І. Берлач та ін.] за заг. ред. канд. юрид. наук., доц., засл. юриста України М. Г. Вербенського. – Х. : ХНУВС, 2010. – 288 с.

Статті у фахових виданнях

1. Вербенський М. Г. Організаційно-практичні засади протидії економічній злочинності / Вербенський М. Г. // Науковий вісник Дніпропетровського юридичного інституту МВС України : зб. наук. праць. – 2001. – № 1. – С. 20-24.
2. Вербенський М. Г. Діяльність правоохоронних органів Німеччини та Австрії

щодо протидії транснаціональному фальшивомонетництву / М. Г. Вербенський, В. С. Мацишин // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2006. – № 2. – С. 13-19.

3. Вербенський М. Г. Детермінація транснаціонального наркобізнесу: національні та світові тенденції / М. Г. Вербенський, Е. В. Расюк // Вісник Запорізького юридичного інституту : наук. зб. – 2006. – № 3. – С. 146-157.

4. Вербенський М. Г. Сучасні тенденції протидії транснаціональній злочинності спеціалізованими підрозділами органів внутрішніх справ України / Вербенський М. Г. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2006. – Спец. вип. № 1 “Актуальні питання розкриття та розслідування злочинів”. – С. 3-12.

5. Вербенський М. Г. Тенденції незаконного обігу наркотичних засобів в Україні та вплив на них транснаціонального наркобізнесу / Вербенський М. Г. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2006. – Спец. вип. № 2 “Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у сучасних умовах”. – С. 13-19.

6. Вербенський М. Г. Протидія транснаціональній злочинності спеціалізованими підрозділами органів внутрішніх справ / Вербенський М. Г. // Право і суспільство : наук. журнал. – 2006. – № 2. – С. 83-89.

7. Вербенський М. Г. Розвиток законодавства України по запобіганню транснаціональному наркобізнесу / М. Г. Вербенський, Е. В. Расюк // Право і суспільство : наук. журнал. – 2006. – № 3. – С. 114-120.

8. Вербенський М. Г. Поняття та сучасні тенденції транснаціональної злочинності / Вербенський М. Г. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2006. – № 3. – С. 201-208.

9. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика та сучасні тенденції протидії торгівлі людьми в Україні / Вербенський М. Г. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2006. – № 4. – С. 162-170.

10. Вербенський М. Г. Позитивний досвід підвищення кваліфікації та професійної підготовки керівного складу поліції окремих країн Європейського Союзу / Вербенський М. Г. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2007. – № 1. – С. 156-164.

11. Вербенський М. Г. Законодавство України щодо запобіганню транснаціональному наркобізнесу: становлення та сучасна систематизація / М. Г. Вербенський, Е. В. Расюк // Право і суспільство : наук. журнал. – 2007. – № 2. – С. 42-48.

12. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика транснаціонального наркобізнесу / М. Г. Вербенський, Е. В. Расюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2007. – Спец. вип. № 1 “Актуальні питання протидії злочинності”. – С. 62-82.

13. Вербенський М. Г. Поняття та риси транснаціонального наркобізнесу / М. Г. Вербенський, Е. В. Расюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2007. – № 2. – С. 154-165.

14. Вербенський М. Г. Ознаки сучасних транснаціональних злочинних

організацій та транснаціонального наркобізнесу / М. Г. Вербенський, Е. В. Расюк // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2007. – № 3. – С. 12-23.

15. Вербенський М. Г. Якісна підготовка кадрів Федерального бюро розслідувань – запорука успішної протидії організованих і транснаціональній злочинності у США / Вербенський М. Г. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2008. – № 1. – С. 3-14.

16. Вербенський М. Г. Про стан транснаціональної організованої злочинності в країнах близького зарубіжжя / Вербенський М. Г. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2009. – № 3. – С. 3-8.

17. Вербенський М. Г. Транснаціональна організована злочинність: поняття й ознаки / Вербенський М. Г. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2009. – № 4. – С. 5-16.

18. Вербенський М. Г. Органи внутрішніх справ як суб'єкти запобігання транснаціональній злочинності / Вербенський М. Г. // Південноукраїнський правничий часопис : наук. журнал. – 2009. – № 3. – С. 3-6.

19. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика окремих видів транснаціональної злочинності / Вербенський М. Г. // Південноукраїнський правничий часопис : наук. журнал. – 2009. – № 4. – С. 6-9.

20. Вербенський М. Г. Процес глобалізації міжнародних економічних відносин і проблеми запобігання транснаціональній злочинності у сфері економіки / Вербенський М. Г. // Наука і правоохорона : наук. журнал. – 2009. – № 4. – С. 10-17.

21. Вербенський М. Г. Суб'єкти транснаціональної організованої злочинності та їх характеристика / Вербенський М. Г. // Право і суспільство : наук. журнал. – 2009. – № 6. – С. 77-83.

22. Вербенський М. Г. Правові засади діяльності органів внутрішніх справ із запобігання транснаціональній злочинності / Вербенський М. Г. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2009. – № 4. – С. 386-392.

23. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика осіб, які вчиняють транснаціональні злочини у сфері економіки / Вербенський М. Г. // Вісник Академії митної служби України. Серія “Право”. – 2010. – № 1. – С. 57-62.

24. Вербенський М. Г. Генеза транснаціональної організованої злочинності в Україні / Вербенський М. Г. // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ : зб. наук. праць. – 2010. – № 1. – С. 3-8.

25. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика злочинів, що складають ядро транснаціональної організованої злочинності / Вербенський М. Г. // Право і суспільство : наук. журнал. – 2010. – № 1. – С. 133-141.

26. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика транснаціональної організованої злочинності у сфері торгівлі людьми / Вербенський М. Г. // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка : наук.-теор. журнал. – 2010. – № 1. – С. 16-23.

27. Вербенський М. Г. Тенденції транснаціональної організованої злочинності в Україні / Вербенський М. Г. // Право і суспільство : наук. журнал. – 2010. – № 2. – С. 101-106.

Тези виступів і доповідей на наукових конференціях

1. Вербенський М. Г. Покарання, не пов'язані з позбавленням волі: загальна характеристика і проблеми застосування / Вербенський М. Г. // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 25-26 жовт. 2001 р.); редкол. Сташис В. В. (голов. ред.) та ін. – К. – Х. : Юрінком Інтер, 2002. – С. 86-89.

2. Вербенський М. Г. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю / Вербенський М. Г. // Світовий досвід підготовки поліцейських та його впровадження в Україні: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 17 берез. 2006 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. – С. 3-7.

3. Вербенський М. Г. Тенденції незаконного обігу наркотичних засобів в Україні та вплив на них транснаціонального наркобізнесу / Вербенський М. Г. // Міжнародне співробітництво у сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 3-4 листоп. 2006 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 3-16.

4. Вербенський М. Г. Кримінологічна характеристика міжнародних злочинних угруповань, які займаються транснаціональним наркобізнесом в Україні / М. Г. Вербенський, Е. В. Расюк // Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у сучасних умовах: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 12 жовт. 2007 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2007. – С. 162-180.

5. Вербенський М. Г. Сучасні проблеми наукового дослідження транснаціональної організованої злочинності / Вербенський М. Г. // Актуальні проблеми правоохоронної діяльності : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 26-27 верес. 2008 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2009. – С. 46-49.

6. Вербенський М. Г. Борьба с терроризмом на транспорте / Вербенский М. Г. // Международное сотрудничество правоохранительных органов в предупреждении и борьбе с транснациональной преступностью : материалы Междунар. науч.-практ. конф. (г. Кишинев, 5-6 нояб. 2009 г.). – Chişinău : Academia “Ştefan cel Mare”, 2009. – С. 98-102.

7. Вербенський М. Г. Міжнародно-правова основа запобігання транснаціональній злочинності / Вербенський М. Г. // Актуальні проблеми протидії правопорушенням та злочинам у сфері громадської безпеки : матеріали Наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 23-24 жовт. 2009 р.). – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 15.-17.

8. Вербенський М. Г. Актуальні проблеми наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ у боротьбі з транснаціональною злочинністю / Вербенський М. Г. // Міжнародне співробітництво ОВС у боротьбі з транснаціональною злочинністю: тези доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 24 берез. 2010 р.). – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – С. 3-9.

9. Вербенський М. Г. Організація діяльності органів внутрішніх справ України щодо протидії торгівлі людьми / Вербенський М. Г. // Актуальні питання запобігання та протидії торгівлі людьми : тези Наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 квіт. 2010 р.). – К. : Акад. управління МВС, 2010. – С. 74-76.

АНОТАЦІЇ

Вербенський М.Г. Транснаціональна злочинність: кримінологічна характеристика та шляхи запобігання. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Дніпропетровськ, 2010.

У дисертації здійснено аналіз сутності і змісту транснаціональної злочинності, з'ясовано її кримінологічну характеристику, детермінанти та створення на цьому підґрунті основних засад запобігання цьому виду організованої злочинності в Україні. Створено сучасну теоретичну модель класифікації транснаціональних злочинів залежно від криміналізації відповідних суспільно небезпечних діянь у національному кримінальному законодавстві та міжнародних кримінально-правових актах. Розроблено кримінологічну характеристику транснаціональних злочинів з урахуванням світових та вітчизняних тенденцій розвитку цього кримінально-правового феномена. Вироблено пропозиції щодо вдосконалення національної нормативно-правової бази, рекомендації щодо змін та доповнень до міжнародно-правових актів, спрямованих на протидію транснаціональній злочинності.

***Ключові слова:** транснаціональна злочинність, транснаціональний злочин, детермінанти транснаціональної злочинності, запобігання транснаціональній злочинності, кримінологічна характеристика транснаціональних злочинів, суб'єкти запобігання транснаціональній злочинності.*

Вербенский М.Г. Транснациональная преступность: криминологическая характеристика и пути предупреждения. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08. – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Днепропетровский государственный университет внутренних дел, Днепропетровск, 2010.

В диссертации проведен анализ сущности и содержания транснациональной преступности. Определена ее криминологическая характеристика с учетом геополитических, исторических и национальных особенностей украинского общества. Разработано понятие транснациональной преступности, определены ее структура и основные признаки. В работе осуществлен исторический экскурс, в котором были исследованы возникновение и развитие транснациональной преступности в период независимости Украины.

Установлены детерминанты транснациональной преступности. На основе проведенного анализа разработаны основные положения предупреждения этого вида организованной преступности в Украине. Создана современная модель классификации транснациональных преступлений в зависимости от криминализации соответствующих общественно опасных деяний в национальном законодательстве и международных правовых актах. В диссертационном исследовании осуществлен сравнительный анализ отечественного криминологического опыта с аналогичным опытом отдельных зарубежных государств. Учитывая мировые и отечественные тенденции развития уголовно-правового феномена транснациональной преступности, разработана криминологическая характеристика экономических преступлений, торговли людьми,

незаконного оборота наркотических средств и других общественно опасных деяний, которые составляют транснациональную преступность. Проанализированы их количественно-качественные показатели на территории Украины.

Значительное внимание в диссертационной работе уделено криминологической характеристике лиц, деятельность которых связана с транснациональной преступностью. В результате осуществлена систематизация субъектов, определены основные правовые положения предупреждения их деятельности.

В диссертационном исследовании нашли отображение вопросы систематизации субъектов противодействия транснациональной преступности, их структурирования, компетенции и статуса, субординации. Отдельно автор уделит внимание положению соответствующих служб в системе органов внутренних дел. Раскрыты основные уголовно-правовые и криминологические положения международного сотрудничества органов внутренних дел как субъектов противодействия транснациональной преступности. Структурное, функциональное и технологическое реформирование органов внутренних дел рассмотрено как условие повышения эффективности противодействия транснациональной преступности. Разработаны рекомендации по усовершенствованию деятельности органов внутренних дел по противодействию транснациональной преступности с учетом опыта международных полицейских организаций стран Европы и Америки.

Результаты проведенного диссертационного исследования нашли свое отображение в составленных предложениях по усовершенствованию национальной нормативно-правовой базы, рекомендациях по изменению и дополнению международно-правовых актов, направленных на противодействие транснациональной преступности.

Ключевые слова: транснациональная преступность, транснациональное преступление, детерминанты транснациональной преступности, предупреждение транснациональной преступности, криминологическая характеристика транснациональных преступлений, субъекты предупреждения транснациональной преступности.

Verbens'kyi M.G. Transnational Crime: Criminological Description and Ways of Prevention. – Manuscript.

Thesis for the degree of doctor in law on speciality 12.00.08. – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – The Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipropetrovsk, 2010.

In the dissertation the analysis of transnational criminality essence is carried out. The modern theoretical model of transnational crimes classification depending on criminalization of appropriate socially dangerous acts in national criminal legislation is created. The criminological characteristic of this criminally-legal phenomenon taking into consideration global and national tendencies is stated. The concept of transnational criminality is developed, its structure and the basic signs are defined.

The historical investigation of the development of transnational criminality in independent Ukraine is offered.

Key words: transnational crime, determinants of transnational crime, prevention of transnational crime, criminological description of transnational crimes, subjects of the transnational crime prevention.